

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Ілюстративний матеріал
з навчальної дисципліни «Судово-економічна експертиза»
для студентів спеціальності «Облік і аудит»
денної форми навчання

Укладач
к.е.н., професор Понікаров В.Д.

Відповідальний за випуск
зав. кафедрою контролю і аудиту
к.е.н., проф. Дікань Л.В.

Харків. Вид. ХНЕУ, 2011

Ілюстративний матеріал з навчальної дисципліни «Судово-економічна експертиза» для студентів спеціальності «Облік і аудит» денної форми навчання / укл. Понікаров В. Д., – Харків: Вид. ХДЕУ, 2011. – 68с. (Укр.мов)

Представлено рисунки і таблиці, які допоможуть студентові при засвоєнні лекційного матеріалу з курсу «Судово-економічна експертиза».
Рекомендовано для студентів економічних спеціальностей.

Вступ

Ефективний розвиток будь-якої держави є неможливим без системи економічних заходів дотримання законодавства у галузі господарської політики. На жаль, кардинальні реформи, що здійснюються в Україні, як свідчить статистика, супроводжуються криміналізацією суспільства та ростом злочинності, особливо в економічній та фінансовій сферах, а це створює реальну загрозу національній безпеці країни.

Для виявлення протиправної економічної діяльності та збору доказів з кримінальних справ, порушених з господарських злочинів, необхідні не тільки юридичні знання, але й спеціальні пізнання у галузі фінансів, ціноутворення, оподаткування, бухгалтерського обліку і особливо, у сфері економічного контролю. Саме судово-економічні експертизи є найбільш ефективним заходом збору доказів з господарських злочинів.

Метою навчальної дисципліни «Судово-економічна експертиза» є надання студентам знань, умінь та навичок з теорії і практики судово-економічної експертизи

Набути таких знань, умінь та навичок можливо шляхом аудиторної та самостійної роботи. Структурно-логічна схема вивчення дисципліни «Судово-економічна експертиза» представлена на рис. 1.

Однією з основних форм аудиторної роботи є проведення лекційних занять, які спрямовані на формування у студентів основи знань з дисципліни «Судово-економічна експертиза». На лекції студенту необхідно вивчити конспект лекції. Основні моменти конспекту лекцій наочно відображають схеми, рисунки і таблиці, які містяться у роздавальному матеріалі з навчальної дисципліни «Судово-економічна експертиза».

Роздавальний матеріал структуровано згідно з робочою програмою навчальної дисципліни. Тобто чітко виділено окремі навчальні модулі теми занять в рамках цих модулів. В ньому логічно і послідовно розкриті всі теоретичні і практичні аспекти курсу «Судово-економічна експертиза» та представлені відповіді на питання, які виникають у процесі засвоєння лекційного матеріалу.

Рис. 1. Структурно-логічна схема вивчення дисципліни «Судово-економічна експертиза»

Модуль 1. «Теоретичні засади судово-економічної експертизи»

Тема 1. «Економічний контроль у правоохоронній діяльності України»

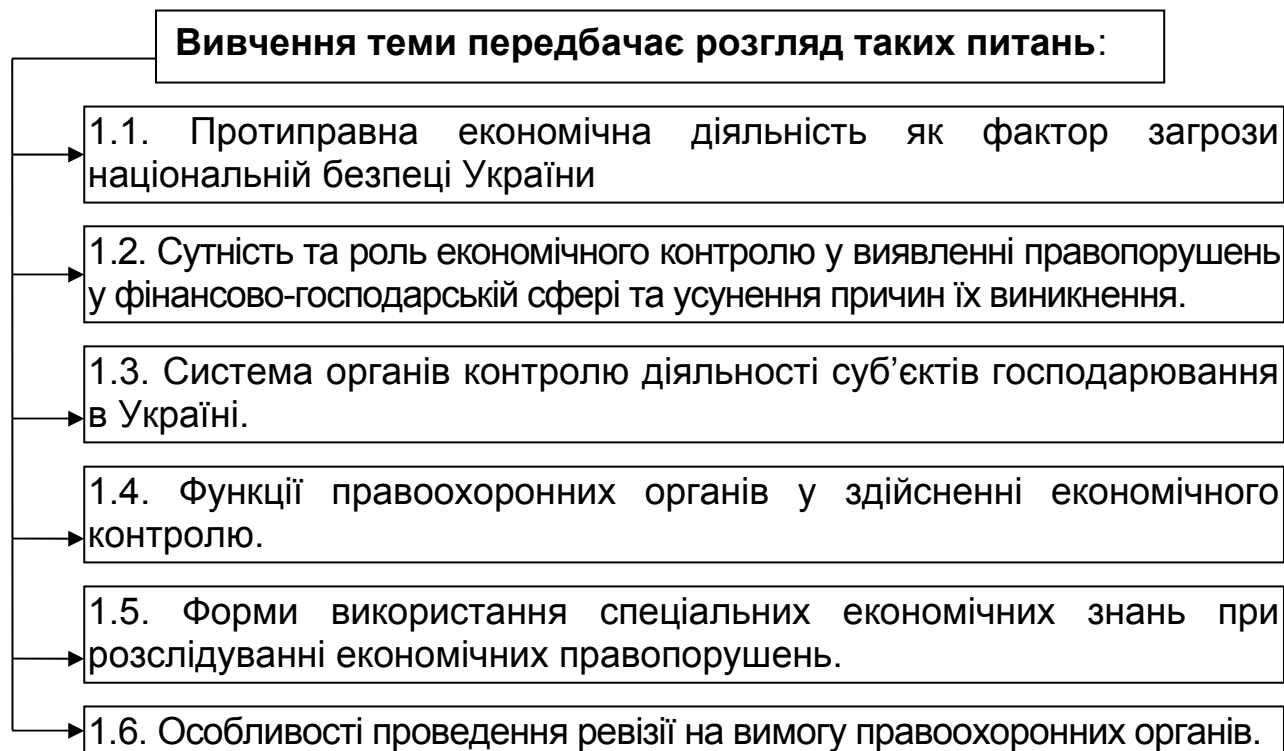

Рис. 2. План лекції

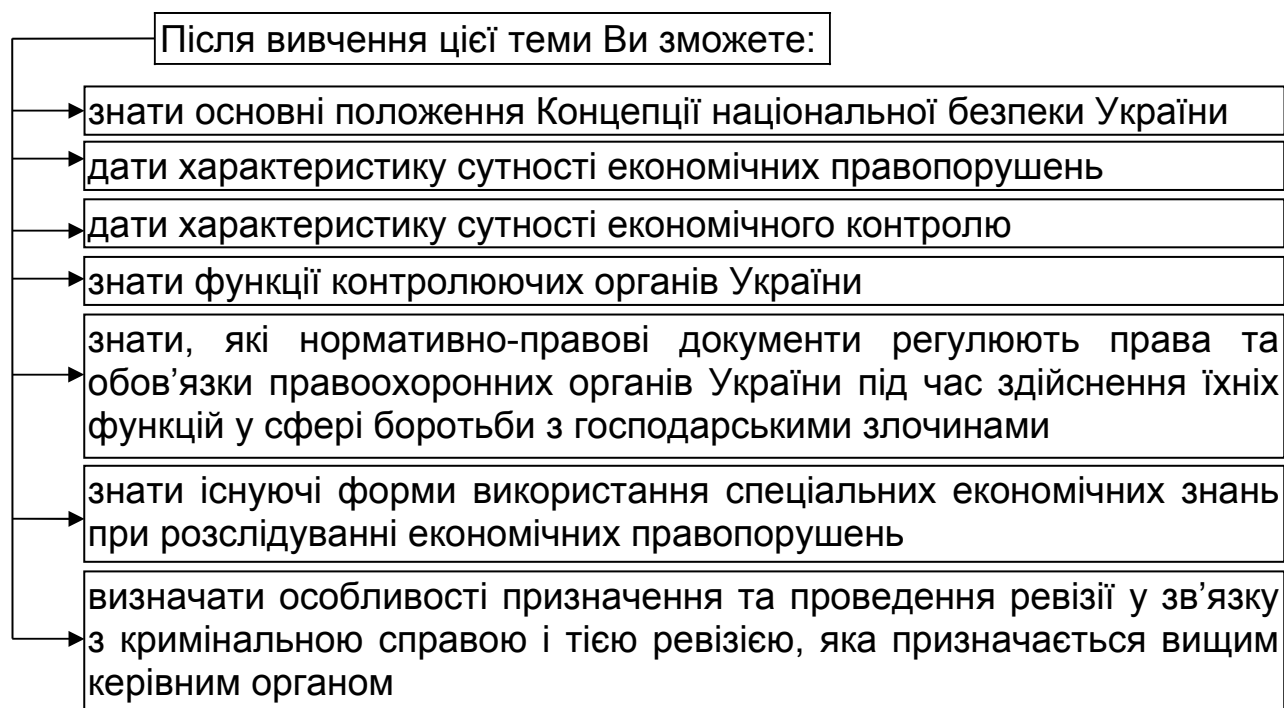

Рис. 3. Компетенції, яких набуде студент після вивчення теми

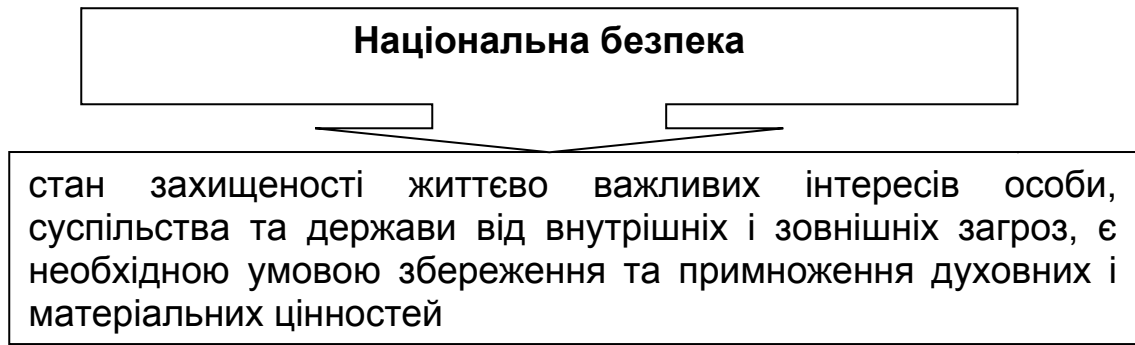

Рис. 4. Сутність національної безпеки

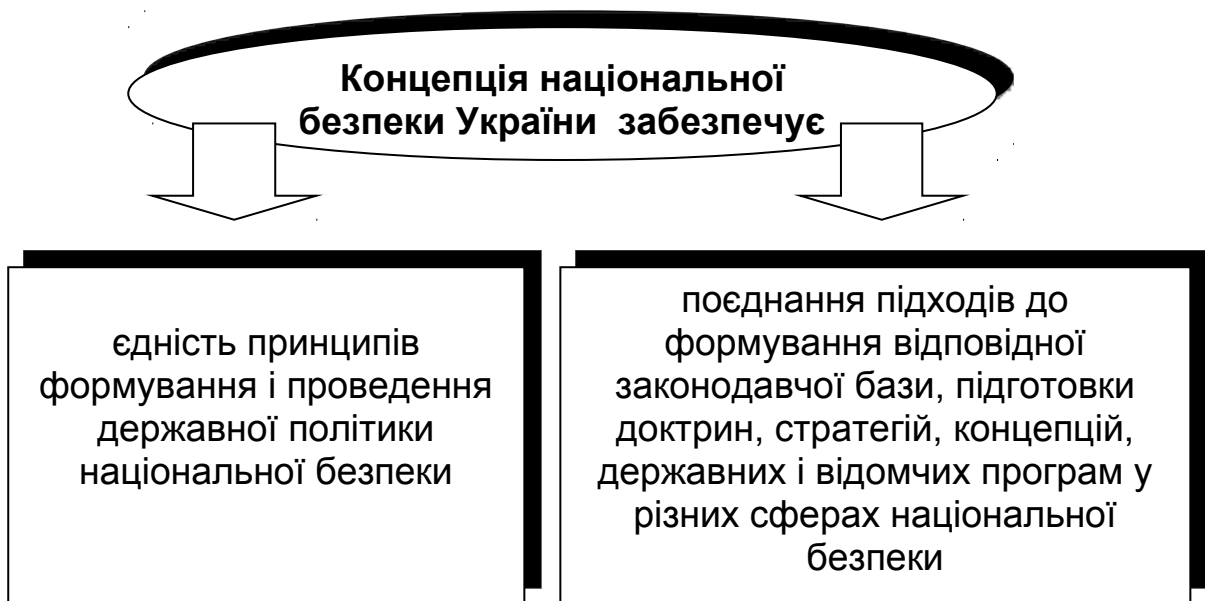

Рис. 5. Необхідність концепції національної безпеки України

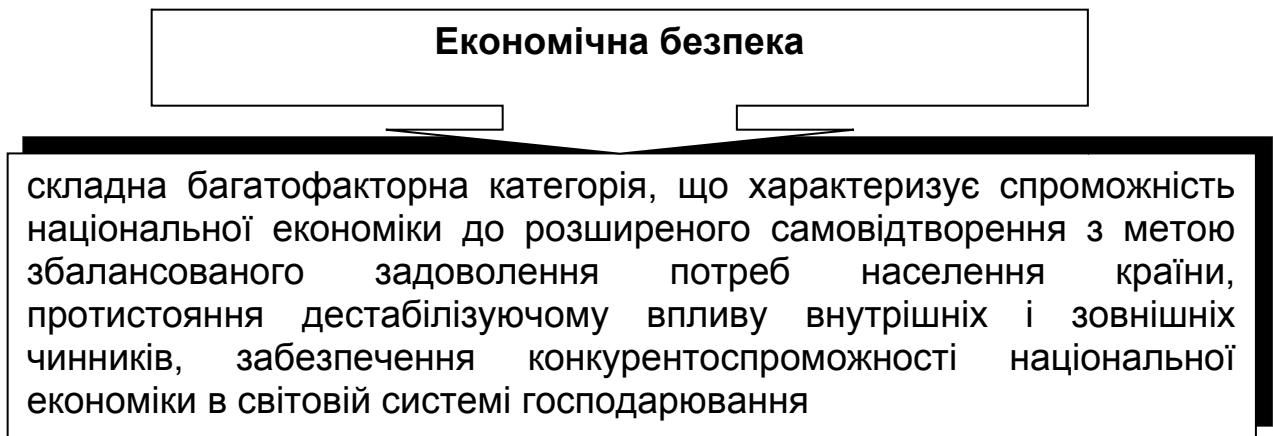

Рис. 6. Сутність економічної безпеки

Економічний розвиток України стримують наступні фактори:

недосконала бюджетна політика та слабкість бюджетного планування

низька фінансова дисципліна та непрозорі схеми розрахунків, що спричиняють платіжну кризу та призводять до утворення потужних каналів неконтрольованого перерозподілу доходів

недосконала податкова політика, наявність необґрунтованих пільг окремим підприємствам та галузям, що гальмує розв'язання фінансових проблем держави, зміцнення фінансів суб'єктів господарської діяльності

недостатня стимулююча роль заробітної плати, яка ще не стала чинником розвитку виробництва

значна диференціація доходів населення та досить високий рівень бідності

недостатня роль малого підприємництва і його незначний внесок у розвиток економіки

низька ефективність приватизаційних програм та їх інвестиційних результатів, незахищеність прав власників, інвесторів та кредиторів

недосконале корпоративне управління

недостатній розвиток фінансово-банківської системи, фондового і страхового ринку

несприятливий інвестиційний клімат, неефективна амортизаційна політика, що стримують залучення інвестицій та гальмують формування ресурсів для проведення структурної перебудови економіки, підвищення її ефективності та конкурентоспроможності

Рис. 7. Фактори, які стримують економічний розвиток України

Тіньова економіка

економічні процеси, що приховуються її учасниками, не контролюються державою і суспільством, не фіксуються в повному обсязі державною статистикою

Рис. 8. Поняття тіньової економіки

Розвитку тіньової економіки сприяють наступні чинники:

недосконалість діючої законодавчої бази, існування в чинних законодавчих актах значної кількості необґрунтованих правових норм і обмежень щодо економічної діяльності в усіх сферах економіки, надмірне регулювання підприємницької діяльності

нестабільність податкового законодавства, високий податковий тиск і нерівномірність податкового навантаження на суб'єкти господарювання, низький рівень податкової дисципліни, недостатній контроль за повнотою збирання податків

недостатньо прозора процедура приватизації державного майна

низький рівень заробітної плати в державному секторі економіки

корупція в державних органах та органах місцевого самоврядування

правова незахищеність суб'єктів господарювання від зловживань з боку посадових осіб державних органів і органів місцевого

відсутність інвестиційних альтернатив для тіньових капіталів та зацікавленості у їх вкладенні в офіційний сектор економіки

втрата історичних традицій, моральних і етичних норм, що мають бути в основі поваги до приватної власності та підприємницької діяльності

Рис. 9. Чинники, які сприяють розвитку тіньової економіки

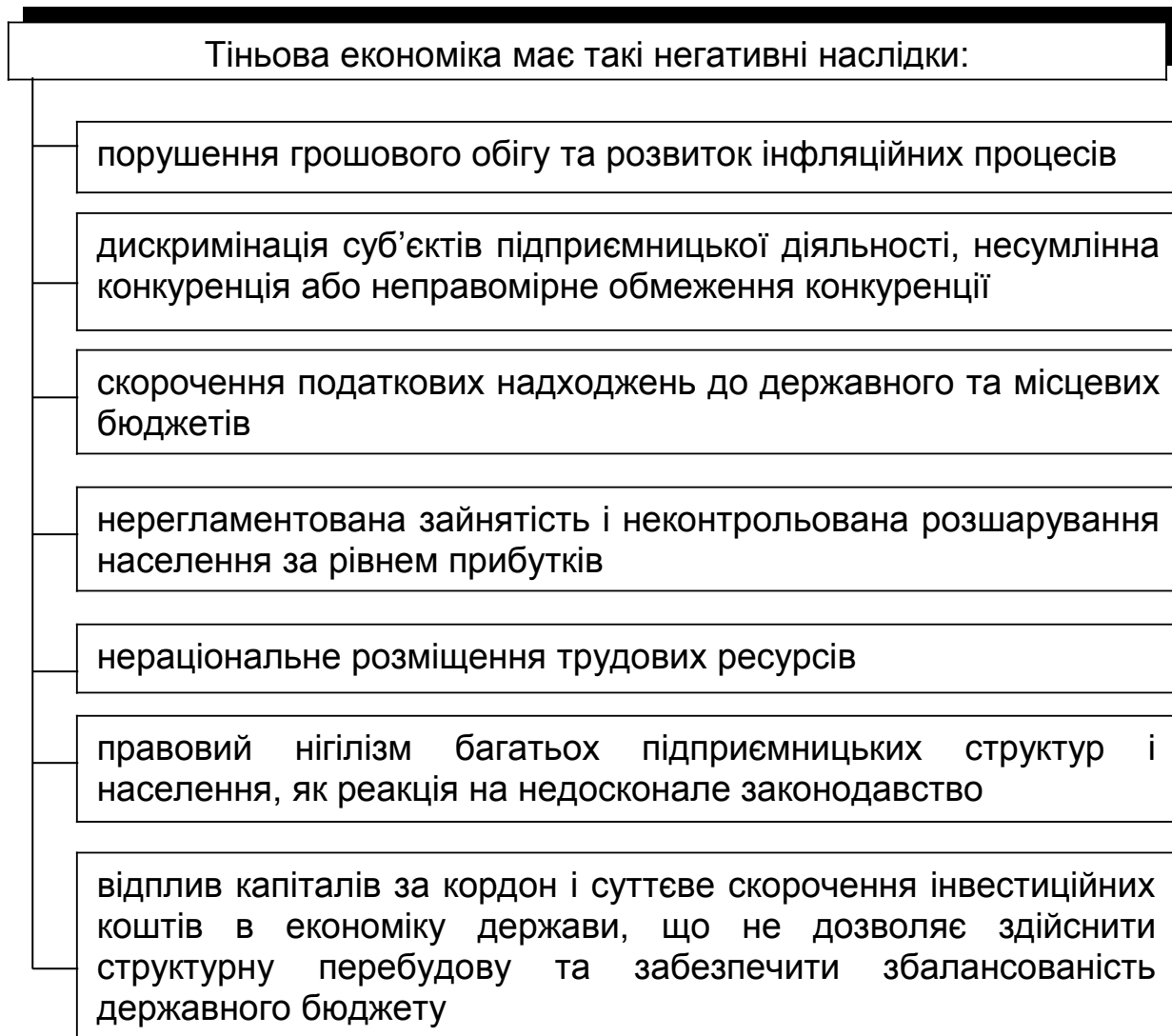

Рис. 10. Основні негативні наслідки тіньової економіки

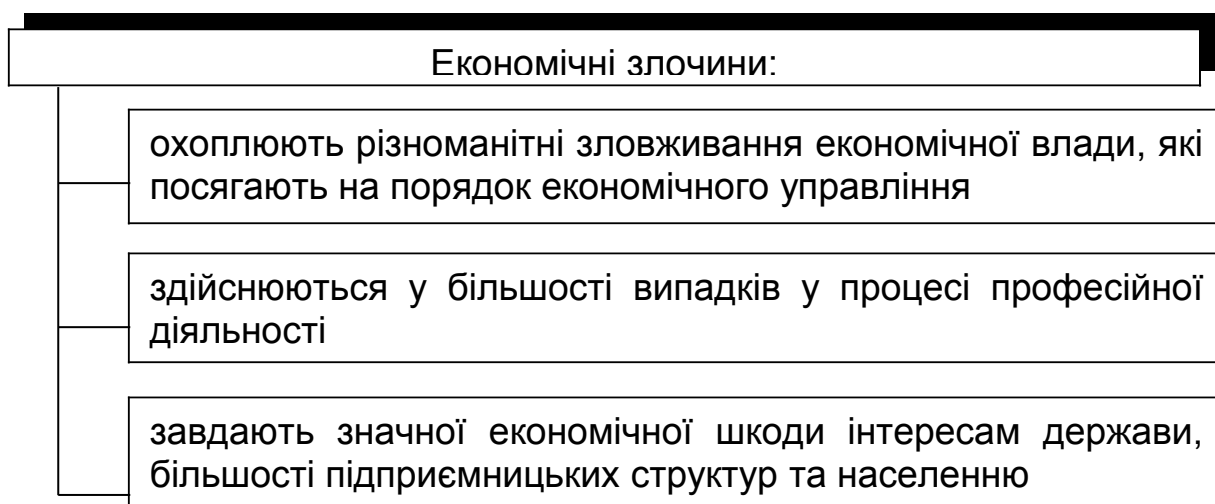

Рис. 11. Основні риси, якими характеризуються сучасні економічні злочини

Економічне правопорушення

Протиправна діяльність, яка охоплює різні сторони зловживання державною та економічною владою, посягає на порядок управління фінансово-господарською діяльністю, завдає значної шкоди економічній безпеці країни, матеріальним та моральним інтересам держави, більшості суб'єктів господарювання та громадян, носить, як правило, інтелектуальний характер, здійснюється систематично під прикриттям законної економічної діяльності з використанням службового становища, як фізичними так і юридичними особами. з метою незаконного отримання прибутку.

Рис. 12. Поняття економічного правопорушення

Економічні адміністративні правопорушення

незаконна торгова діяльність

порушення порядку заняття підприємницькою діяльністю

відхилення від подачі декларації про доходи

порушення законодавства у фінансових питаннях

несумлінна конкуренція

ухилення від реєстрації в органах Пенсійного фонду України, Фонду соціального страхування України платників обов'язкових страхових внесків і порушення порядку нарахування і сплати внесків на соціальне страхування

зловживання монопольним положенням на ринку

Рис. 13. Види економічних адміністративних правопорушень

Правопорушення, за які настає кримінальна відповідальність

незаконне звільнення працівника з роботи з особистих мотивів, а також інше грубе порушення законодавства про працю

безпідставна невивплата заробітної плати, стипендії, пенсії чи іншої встановленої законом виплати громадянам більш ніж за один місяць, вчинена навмисне керівником підприємства

незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, обладнання для їх виготовлення

контрабанда

порушення порядку заняття господарською та банківською діяльністю

використання службовою особою бюджетних засобів упереч їх цільовому призначенню або в обсягах, що перевищують затверджені межі видатків

фіктивне підприємництво

заняття забороненими видами господарської діяльності

ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів

фіктивне банкрутство і доведення до банкрутства, приховування стійкої фінансової неспроможності, незаконні дії у разі банкрутства

шахрайство з фінансовими ресурсами

незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що складають комерційну таємницю; розголошення комерційної таємниці

внесення службовою особою до офіційних документів завідомо неправдивих відомостей, тобто службове підроблення та ін.

Рис. 14. Основні види економічних правопорушень, за які настає кримінальна відповідальність

Економічний контроль

система конкретних заходів, спрямованих на раціональне та ефективне господарювання підприємств усіх форм власності, дотримання ними законодавства з фінансових питань

Предмет економічного контролю - господарські процеси і фінансові операції підприємств, організацій та їх структурних підрозділів

Об'єкт економічного контролю - центри фінансової відповідальності, тобто будь-яка виробнича організаційна одиниця, що очолюється керівництвом, яке відповідає за її діяльність

Рис. 15. Сутність, предмет та об'єкт економічного контролю

Контролюючі державні органи

Верховна Рада України та місцеві органи самоврядування;
Президент України та його адміністрація;
Кабінет Міністрів України і місцеві державні адміністрації;
Правоохоронні органи (Міністерства юстиції та внутрішніх справ, прокуратура, суд);

Державні спеціалізовані комітети та відомства, інспекції та департаменти (Державне казначейство, Державна податкова адміністрація, Державна інспекція по захисту прав споживачів, Фонд державного майна та ін.);

Органи фінансово-кредитної системи (Національний банк України та комерційні банки).

Рис. 16. Контролюючі державні органи в Україні

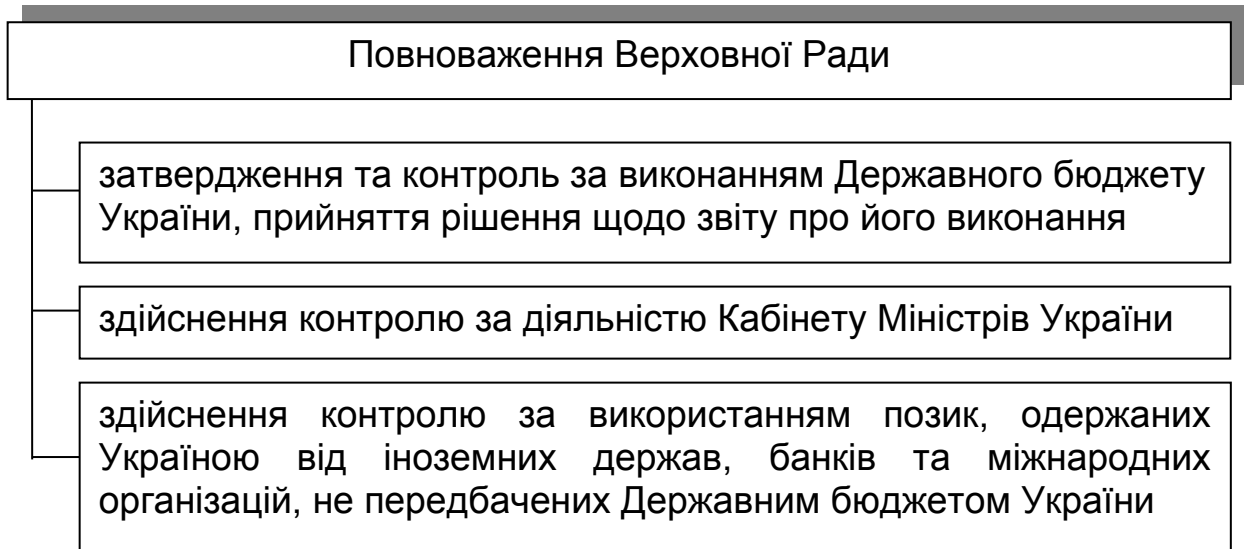

Рис. 17. Повноваження Верховної Ради України у сфері економічного контролю

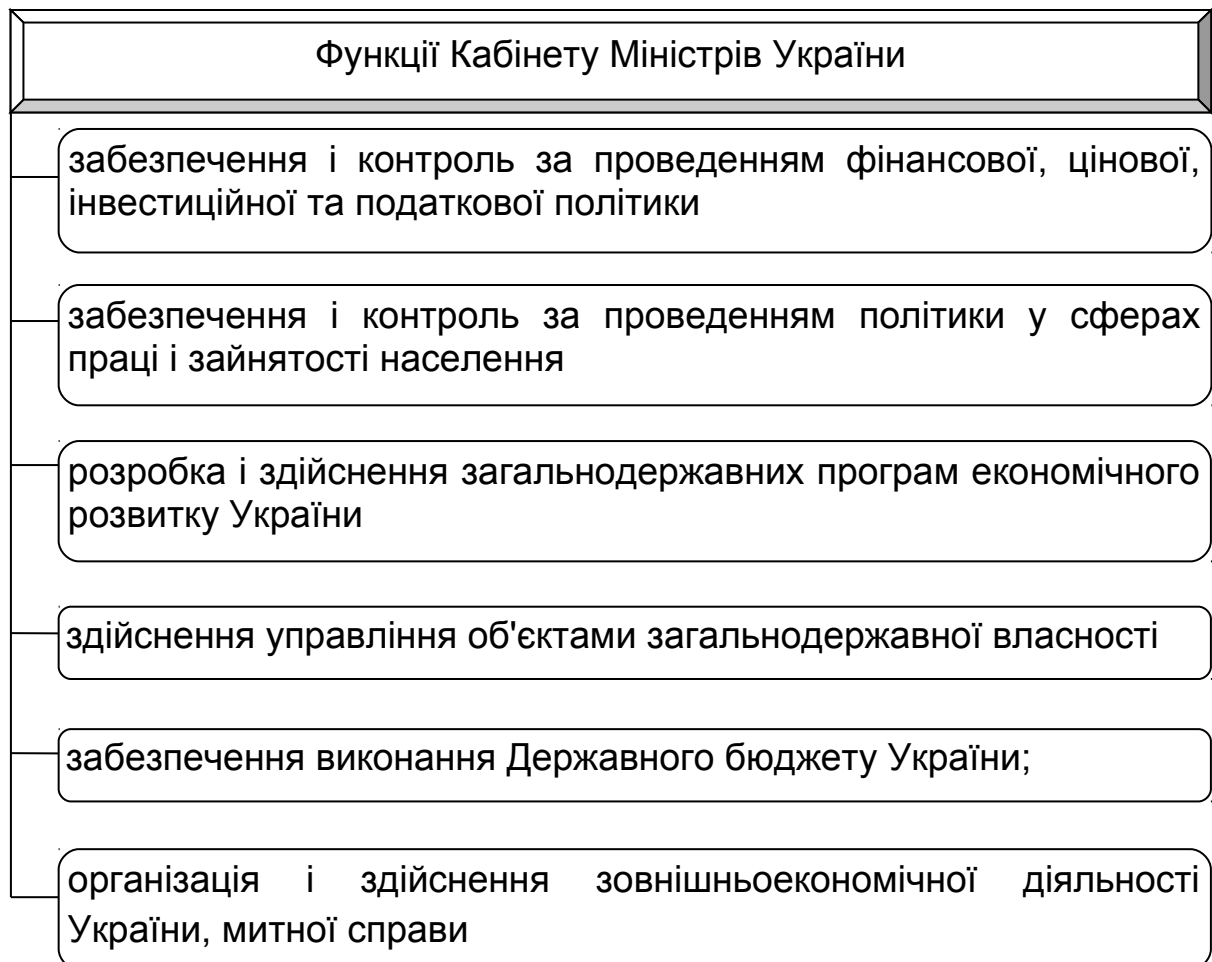

Рис. 18. Функції Кабінету Міністрів України

Завдання Рахункової палати

організація і здійснення контролю за своєчасним виконанням доходної та видаткової частин Державного бюджету України витрачанням бюджетних коштів, у тому числі коштів загальнодержавних цільових фондів за обсягами, структурою та цільовим призначенням

здійснення контролю за утворенням і погашенням внутрішнього і зовнішнього боргу України, визначення ефективності та доцільності видатків державних коштів, валютних та кредитно-фінансових ресурсів

контроль за фінансуванням загальнодержавних програм економічного, науково-технічного соціального і національно-культурного розвитку, охорони довкілля, використання об'єктів права державної власності, які не підлягають приватизації

контроль за дотриманням законності щодо надання Україною позик, економічної та іншої допомоги іноземним державам, міжнародним організаціям, а також щодо укладання угод про державні позики і кредити, здійснення контролю за використанням кредитів одержаних Україною від іноземних держав, банків та міжнародних фінансових організацій, і позик, які не передбачені Державним бюджетом України

контроль за законністю та своєчасністю руху коштів Державного бюджету України, а також позабюджетних фондів в установах Національного банку України та уповноважених банків

здійснення контролю за грошовою емісією, використанням золотого запасу, дорогоцінних металів, каміння, наданням кредитів та здійсненням операцій із розміщенням золотого і валютного резервів

аналіз встановлених відхилень від показників Державного бюджету України та підготовка пропозицій про їх усунення, а також про удосконалення бюджетного процесу в цілому

регулярне інформування Верховної Ради України про хід виконання Державного бюджету України та стан погашення внутрішнього і зовнішнього боргу України

Рис. 19. Завдання Рахункової палати України

Повноваження Головного контрольного управління

здійснює перевірки виконання центральними та місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування в частині делегованих їм повноважень, їх керівникам, а також відповідними підприємствами, установами і організаціями доручень Президента України, актів КМУ, центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, доручень Глави Адміністрації Президента України

вивчає та аналізує здійснення контрольно-наглядових функцій, узагальнює практику контрольної діяльності та вносить пропозиції щодо її вдосконалення

вносить пропозиції щодо притягнення в установленому порядку до відповідальності посадових осіб, винних у невиконанні або несвоєчасному чи неналежному виконанні актів та доручень Президента України

залучає у встановленому порядку спеціалістів, науковців, працівників контролюючих і правоохоронних органів для проведення перевірок та підготовки відповідних пропозицій

одержує від Секретаріату КМУ, центральних та місцевих органів виконавчої влади, контролюючих і правоохоронних органів, а також відповідних підприємств, установ і організацій інформацію, довідкові та інші матеріали з питань виконання актів та доручень Президента України

одержує від посадових осіб органів виконавчої влади, відповідних підприємств, установ і організацій пояснення що виникають під час перевірок виконання актів та доручень Президента України

Рис. 20. Повноваження Головного контрольного управління

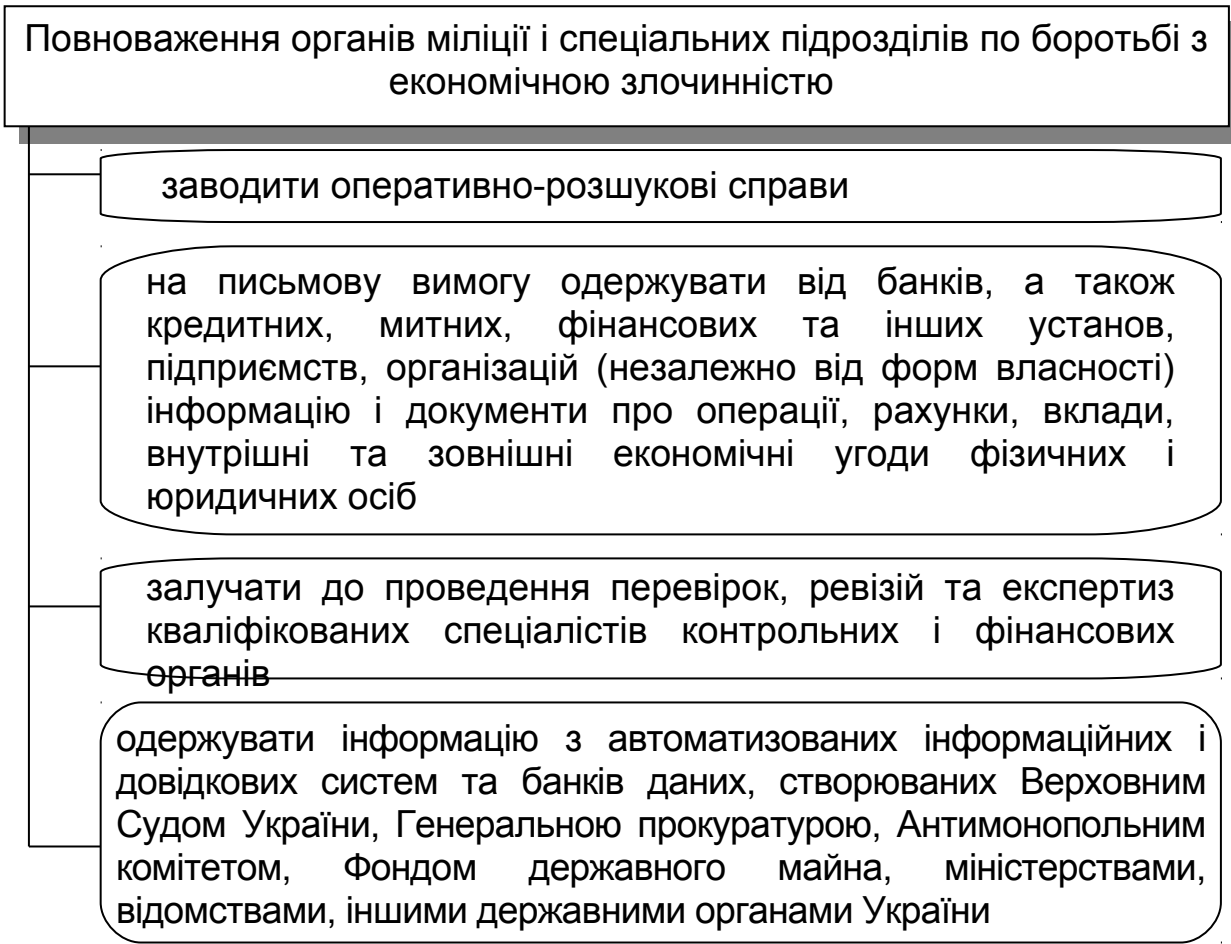

Рис. 21. Повноваження органів міліції і спеціальних підрозділів по боротьбі з економічною злочинністю Міністерства внутрішніх справ і Служби безпеки України

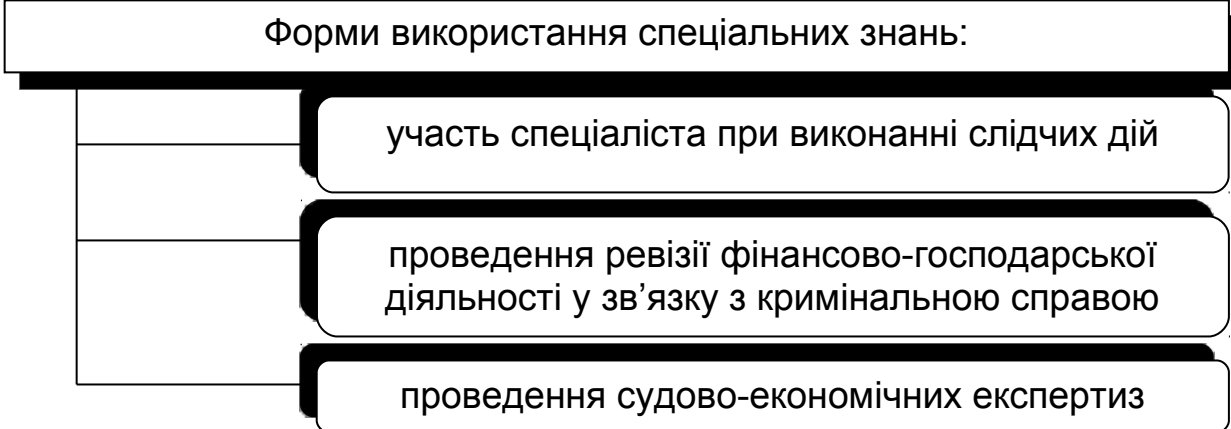

Рис. 22. Форми використання спеціальних економічних знань при розслідуванні господарських правопорушень

СПЕЦІАЛІСТ-ЕКОНОМІСТ

Мета
залучення

розширення практичних можливостей
слідчого з виявлення і вилучення доказів під
час проведення дізнання та слідчих дій

Вимоги

бути не заінтересованим в результатах
розслідування справи

бути компетентним у своїй галузі

не може залучатися представник організації,
що контролює фінансово-господарську
діяльність підприємства

Рис.

Необхід-
ність

незаконні дії
виникає при виявленні, огляді та збиранні бухгалтерських документів, що будуть використовуватися в якості доказів, вирішення питань довідкового характеру з економіки, а також в тих випадках, коли за допомогою спеціаліста можна зібрати матеріали для експертизи не

Ревізія за зверненням правоохоронних органів

експертизи не

до мінімуму помилки,

ефективний засіб збирання доказів, сутність якої полягає в документальній перевірці фінансово-господарської діяльності підприємства з метою встановлення законності та доцільності проведених господарських операцій, способом документального викриття недостач, розтрат привласнень та крадіжок коштів та матеріальних цінностей, виявлення економічних злочинів та попередження фінансових зловживань.

Рис.

Обов'язки

повинен допомогти відібрати лише потрібні документи, що торкаються конкретної справи

повинен звернути увагу слідчого на ту частину змісту окремих документів, яка має

повинен допомогти слідчому у встановленні тих документів, доброякісність яких викликає сумніви

Характерні відмінні
правоохоронних

повинен допомогти слідчому правильно зафіксувати в протоколі місце виявлення документів, знаходження їх у відповідних папках та файлах

Ревізія за зверненням правоохоронних органів	Планова ревізія фінансово-господарської діяльності
<p>1. Визначається як засіб збору доказів шляхом використання спеціальних економічних знань.</p> <p>2. Основне завдання – встановлення і перевірка фактів порушення чинного законодавства та економічних злочинів.</p> <p>3. У ході перевірки ревізор виконує завдання слідчого (прокурора).</p> <p>4. У процесі проведення ревізор взаємодіє з правоохоронним органом.</p> <p>5. Об'єктом ревізії є не тільки</p>	<p>1. Визначається як основна форма наступного контролю фінансово-господарської діяльності підприємства.</p> <p>2. Основне завдання – перевірка законності господарських операцій, достовірності обліку та звітності.</p> <p>3. Ревізор керується програмою перевірки.</p> <p>4. Ревізор взаємодіє з керівником контролюючого органу.</p> <p>5. Об'єктом ревізії є облікові документи, реєстри синтетичного</p>

документи підприємства, що перевіряється, але й дані отримані у ході оперативно-розшукових дій.	та аналітичного обліку, звітність підприємства, що перевіряється.
---	---

Позапланові ревізії та перевірки за зверненнями правоохоронних органів проводяться наступних обставин:

надання прокурором слідчим постанови на проведення ревізії (перевірки) винесеної в ході розслідування кримінальної справи
надання письмових відомостей про зловживання чи значні фінансові порушення на підконтрольному органу ДКРС підприємстві, в установі, організації
надання письмових відомостей про фінансові порушення на підконтрольному органу ДКРС підприємстві, в установі чи організації, за умов проведення їх реорганізації (ліквідації)
надання письмових відомостей про нецільове використання позик та кредитів, гарантованих бюджетом, термін повернення яких об'єктом контролю порушено

Рис. 25. Обставини, за яких проводяться позапланові ревізії та перевірки за зверненнями правоохоронних органів

Повторна або доплаткова ревізія призначається в таких випадках	
	відсутність зацікавлених посадових і матеріально відповідальних осіб під час проведення первинних ревізії
	використання прийомів вибіркового контролю в процесі первинної ревізії
	дані, що є у справі свідчать, що аналогічні злочини могли би бути скоєні не тільки на підприємстві, яке перевіряється, але й на інших, де ревізія не проводилася; наявність таких же відомостей про посадових осіб, діяльність яких раніше не перевірялася
	проведення первинних ревізій без участі спеціалістів інших галузей знань, які б могли глибоко дослідити деякі питання; невикористання ревізором методів і прийомів контролю, які б могли, за думкою слідчого, привести до виявлення фактів злочину
	обґрунтоване спростування висновків первинної ревізії зацікавленими особами
	неповнота та поверховість раніше проведеної ревізії, недостатня документальна обґрунтованість її висновків
	мотивована заява судового експерта про неможливість надати висновок без попереднього проведення додаткової чи повторної ревізії

Рис. 26. Підстави для призначення повторної або додаткової ревізії

Тема 2. «Судово-економічна експертиза, її види та завдання»

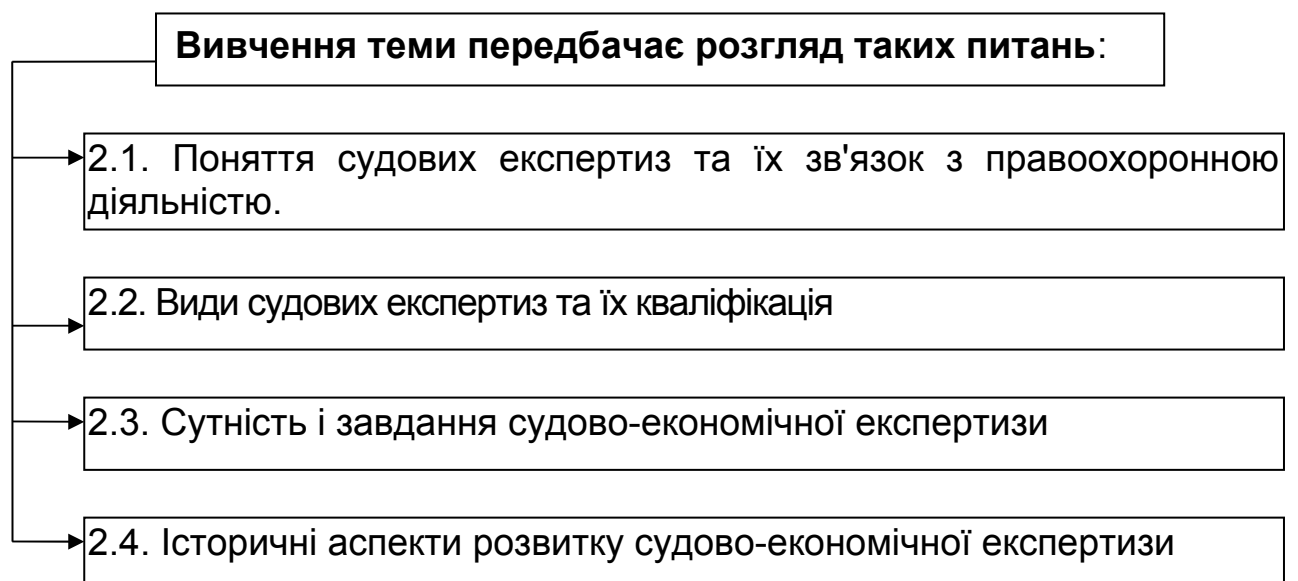

Рис. 27. План лекції

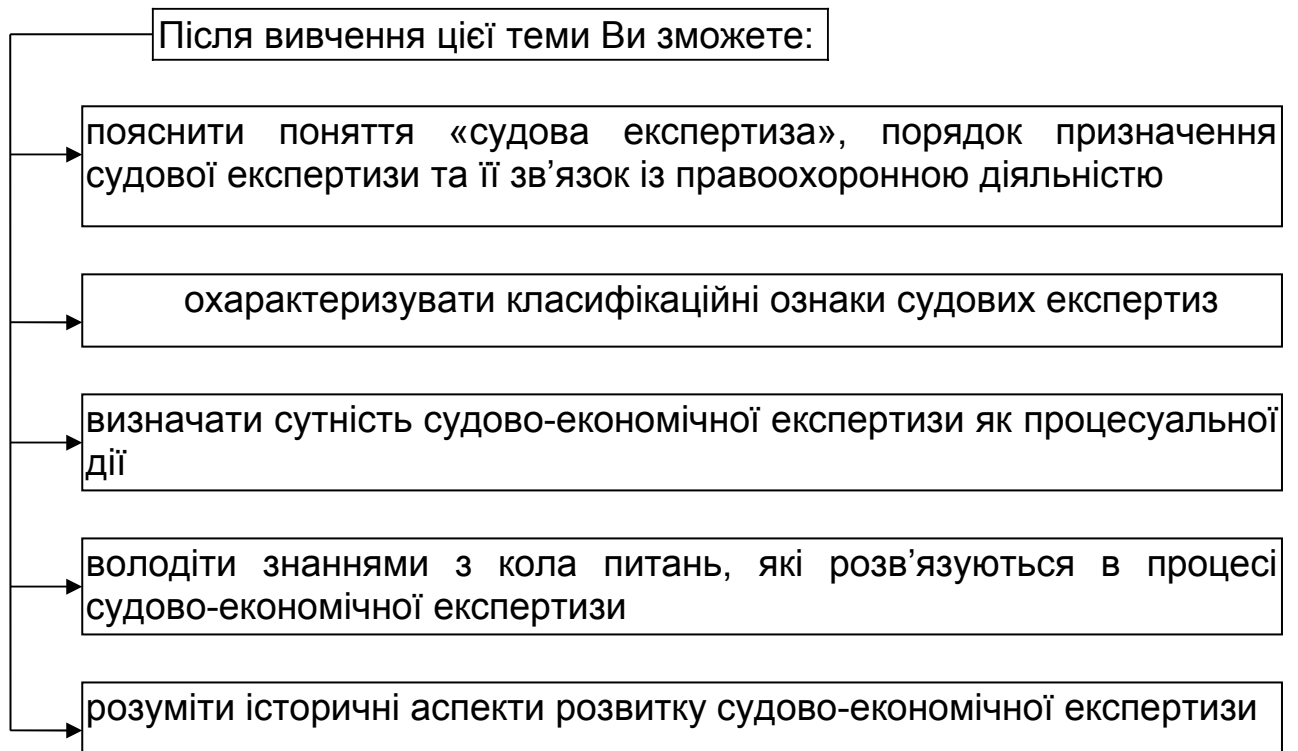

Рис. 28. Компетенції, яких набуде студент після вивчення теми

Рис. 29. Сутність науково-технічної експертизи та її суб'єкти

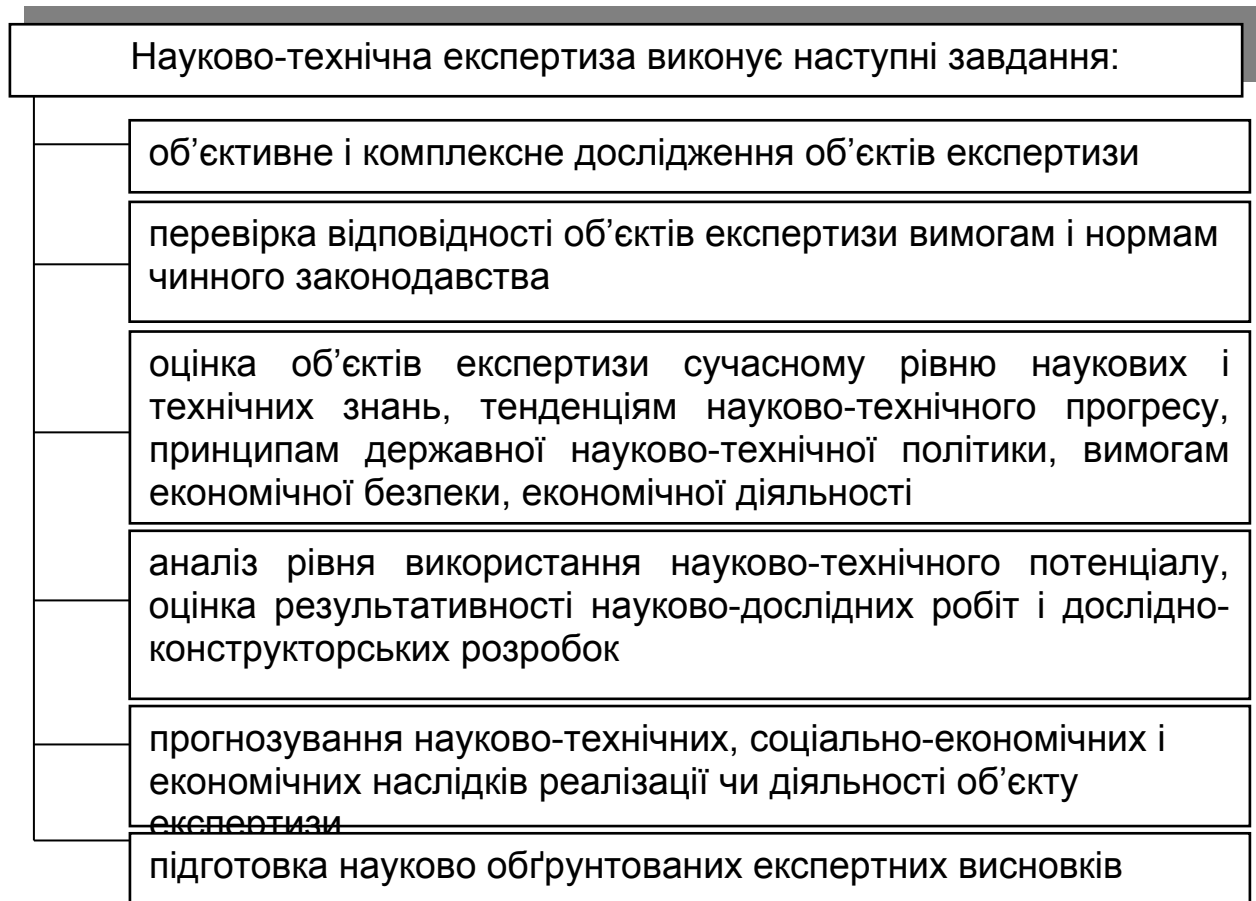

Рис. 30. Основні завдання науково-технічної експертизи

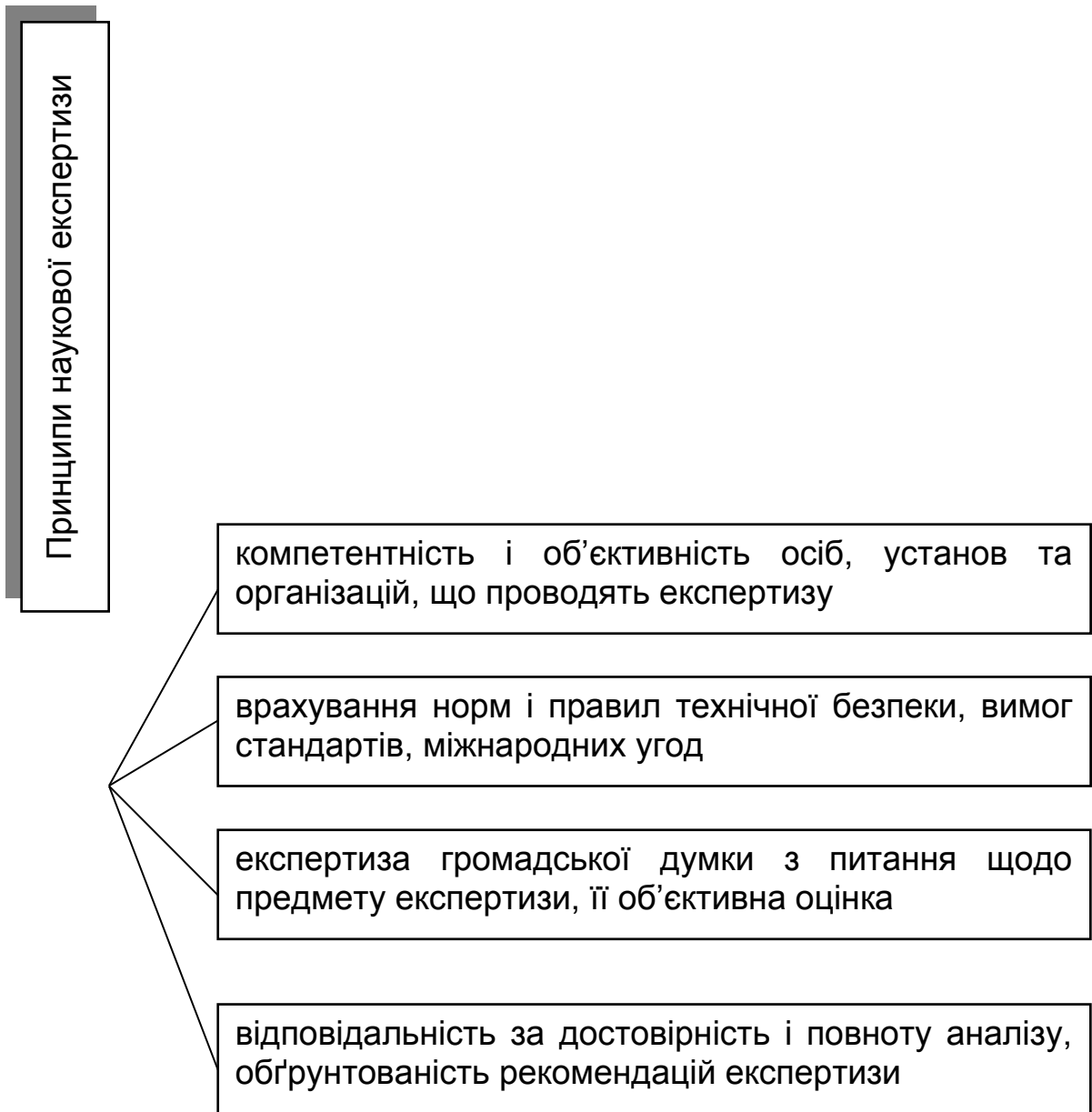

Рис. 31. Основні принципи наукової експертизи

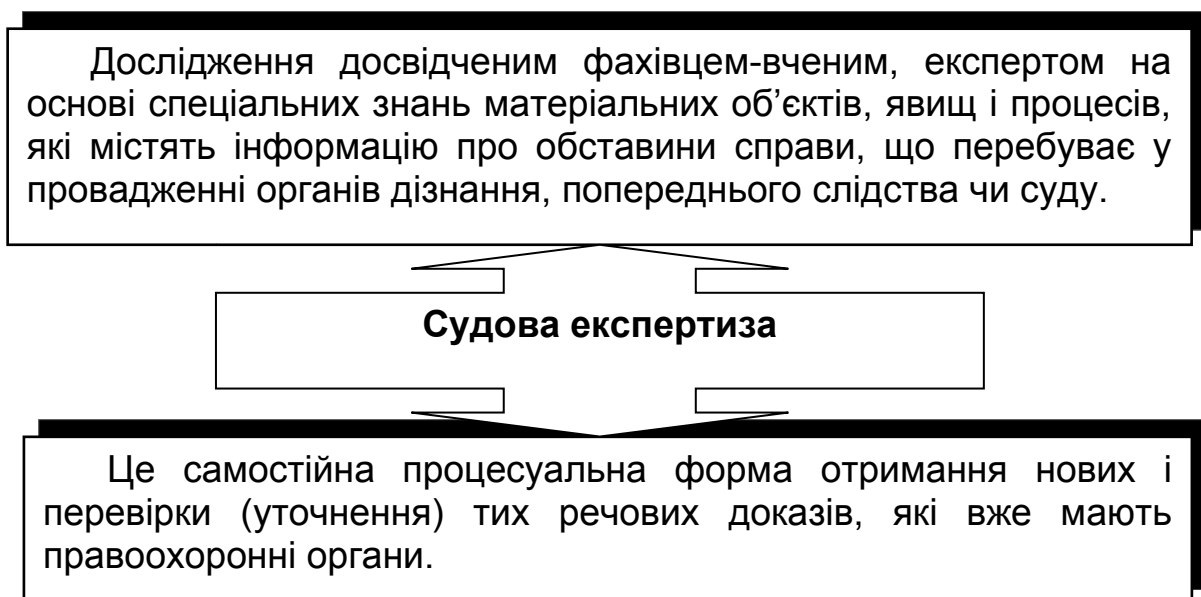

Рис. 32. Сутність судової експертизи

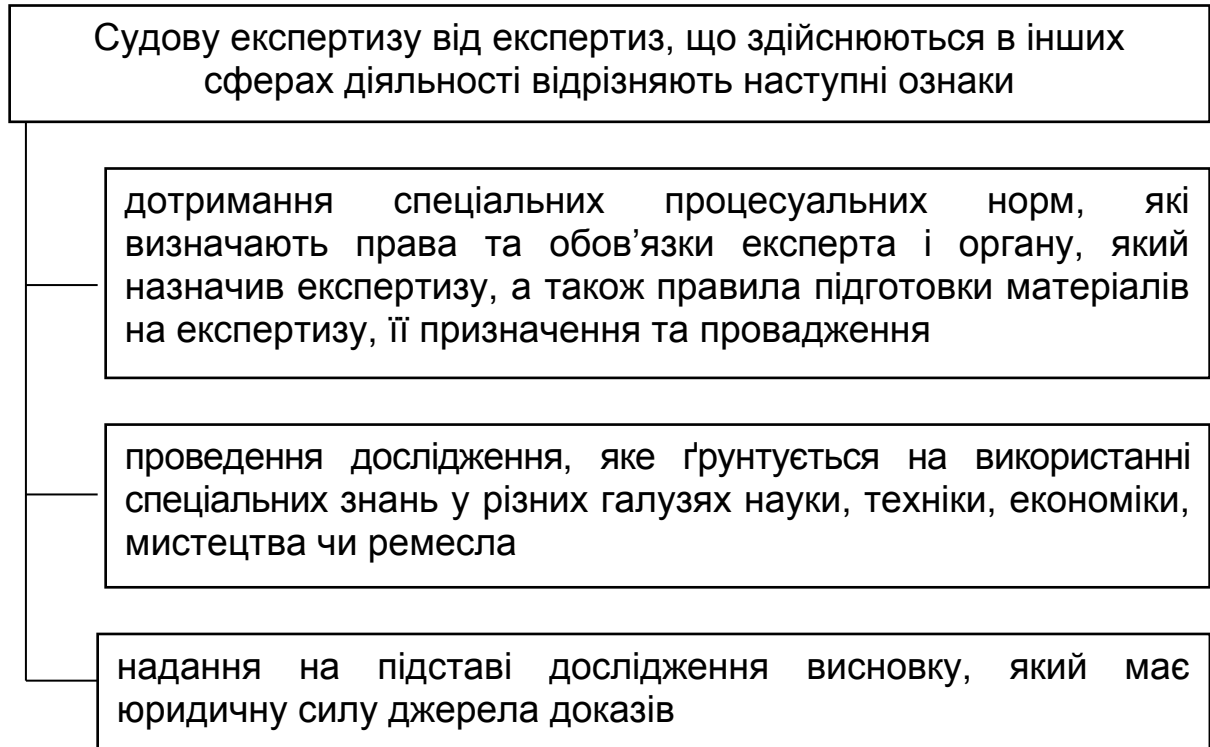

Рис. 33. Ознаки, які відрізняють судову експертизу від експертиз, що здійснюються в інших сферах діяльності

Судові експертизи

Рис. 34. Класифікація судових експертиз

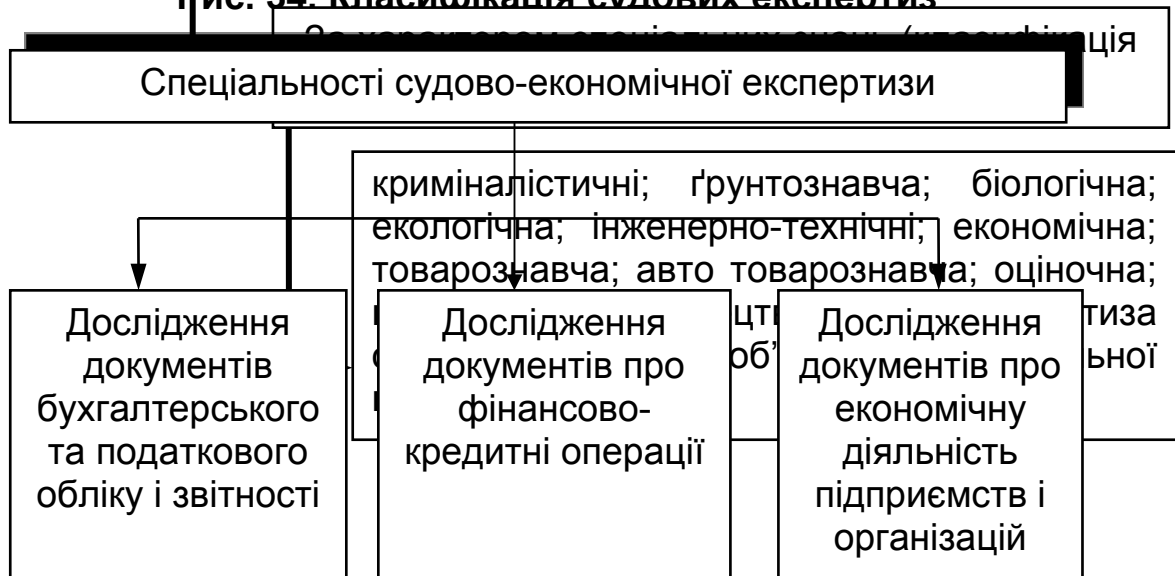

Рис. 35. Спеціальності судово-економічної експертизи

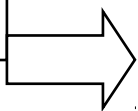
Процесуальна форма дослідження на основі спеціальних знань у різних сферах економіки, господарського аналізу, ревізії та контролю первинних облікових документів, бухгалтерських та податкових регістрів та фінансової звітності суб'єктів господарювання різних форм власності з метою вирішення широкого кола питань, що виникають при розслідуванні економічних злочинів та судовому розгляді господарських суперечок.

Судова-економічна експертиза

Це дослідження фінансово-господарської діяльності суб'єкта господарювання, яке в межах чинного законодавства здійснюється особою, котра володіє спеціальними знаннями в галузі економіки, з метою надання висновку стосовно кола питань, що були поставлені органами дізнання, досудового слідства чи суду.

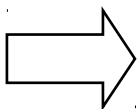
Рис. 36. Сутність судово-економічної експертизи

Завдання судово-економічної експертизи

Основні завдання

- Завдання, пов'язані з ідентифікацією об'єктів
- Діагностичні завдання
- Завдання пов'язані з експертною профілактикою

Конкретні завдання

дослідження документів з метою перевірки і виявлення фактів і розміру нестачі чи лишків товарно-матеріальних цінностей, грошових ресурсів, а також

вивчення та аналіз змісту документів для експертного висновку про обґрунтованість списання на виробництво сировини, матеріалів і законність руху готової продукції

встановлення фактів порушення фінансової дисципліни для експертного висновку по суті

Рис. 37

визначення наявності й причин необ'єктивного

Становлення судової експертизи в Україні

10 липня 1923 року - Рада Народних Комісарів України приймала Положення про обласні кабінети науково-судової експертизи в Харкові, Києві та Одесі

25 квітня 1925 року - було затверджено Нове Положення про кабінети науково-судової експертизи, яке передбачало виконання ними не тільки експертиз, але й наукових робіт і експериментальних досліджень з питань кримінальної техніки та методології розслідувань злочинів у зв'язку з розширенням функцій

1925 рік – Кабінети були перейменовані в інститути науково-судової експертизи

1948 рік – створення при Міністерстві фінансів в УРСР республіканської філії

Бюро державної бухгалтерської експертизи Міністерства фінансів СРСР

1957 рік - цю філію постановою Ради Міністрів УРСР було реорганізовано у Бюро державної бухгалтерської експертизи при Міністерстві фінансів з філіями в усіх обласних центрах

1970 рік - Бюро та всі його обласні філії було підпорядковано Міністерству юстиції України

У квітні 1990 року - республіканське Бюро було ліквідовано, а кадровий склад експертів-бухгалтерів Бюро та міжобласних філій з відповідними функціями передано до Київського і Харківського науково-дослідних інститутів судових експертиз та Одеської лабораторії південного регіону України

Рис. 38. Становлення судової експертизи в Україні

Тема 3. «Предмет і метод судово-економічної експертизи»

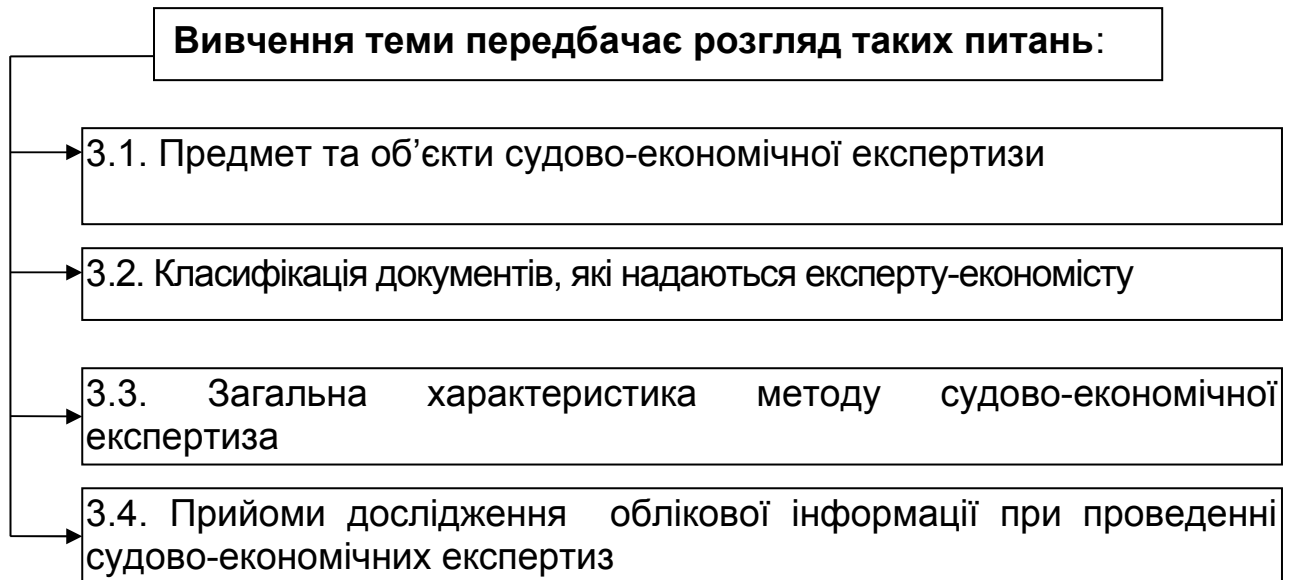

Рис. 39. План лекції

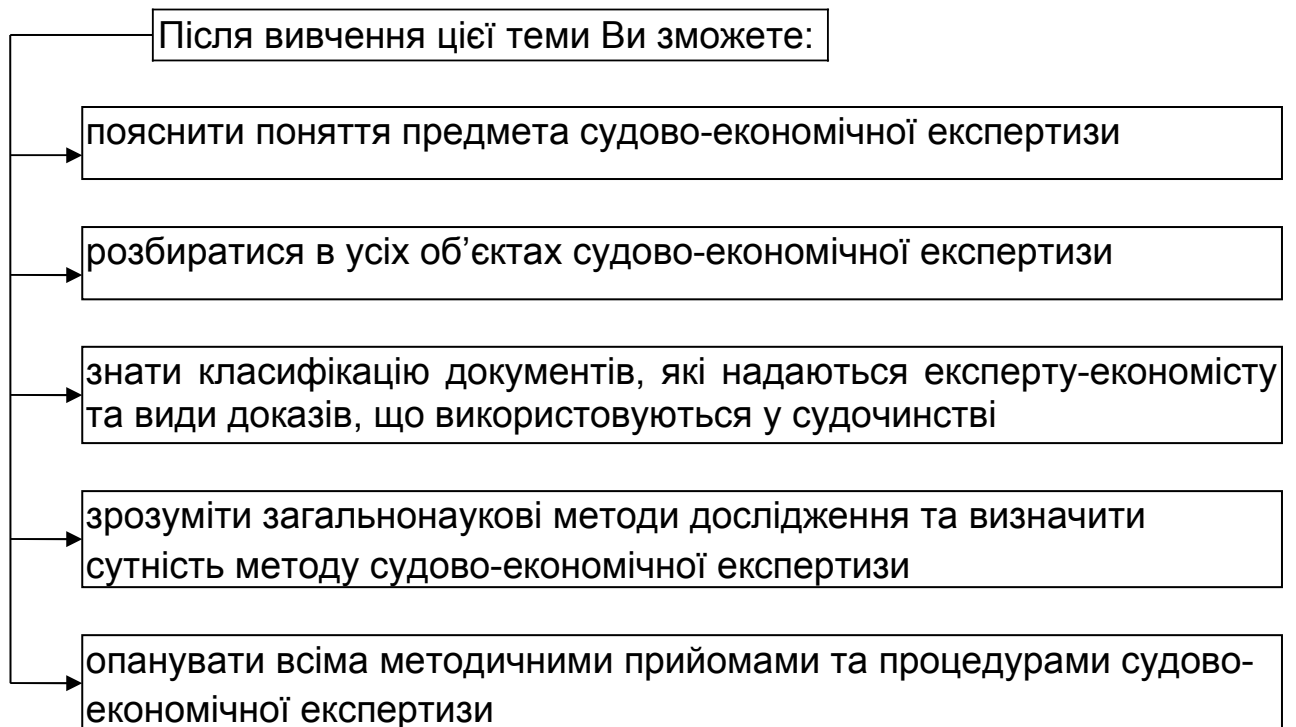

Рис. 40. Компетенції, яких набуде студент після вивчення теми

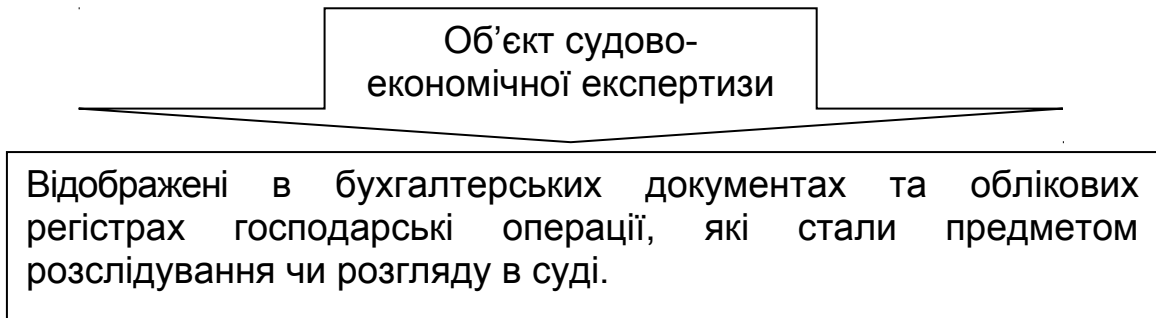

Рис. 41. Сутність об'єкту судово-економічної експертизи

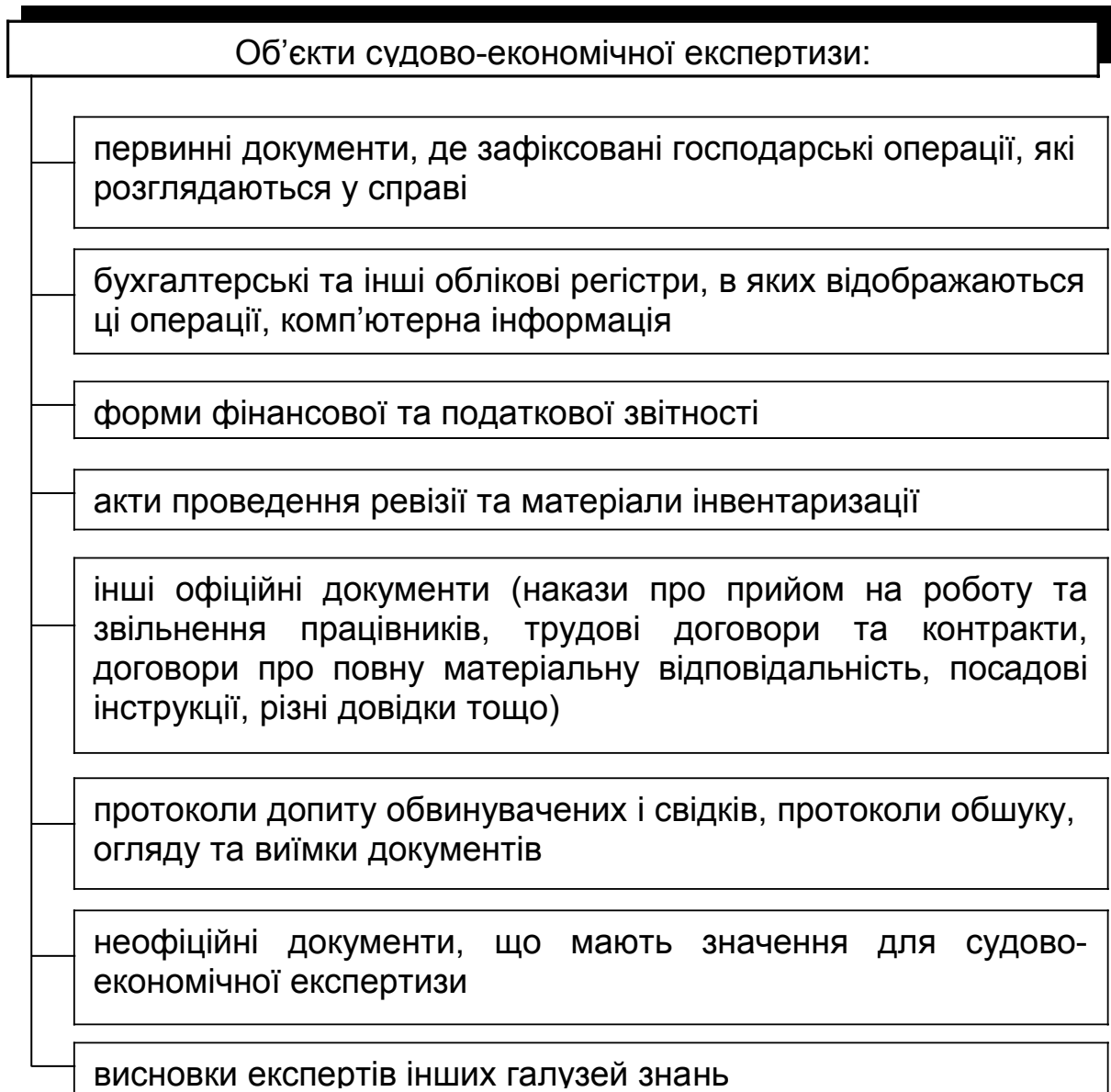

Рис. 42. Перелік можливих об'єктів судово-економічної експертизи

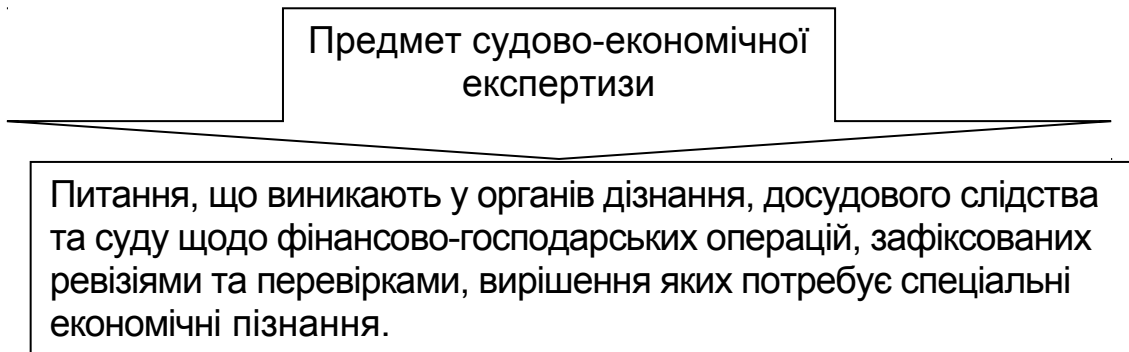

Рис. 43. Сутність предмету судово-економічної експертизи

Рис. 44. Перелік найбільш характерних питань, що вирішує судово-економічна експертиза

Рис. 45. Класифікація документів, які надаються експерту-економісту

Рис. 46. Поняття доказів та їх класифікація

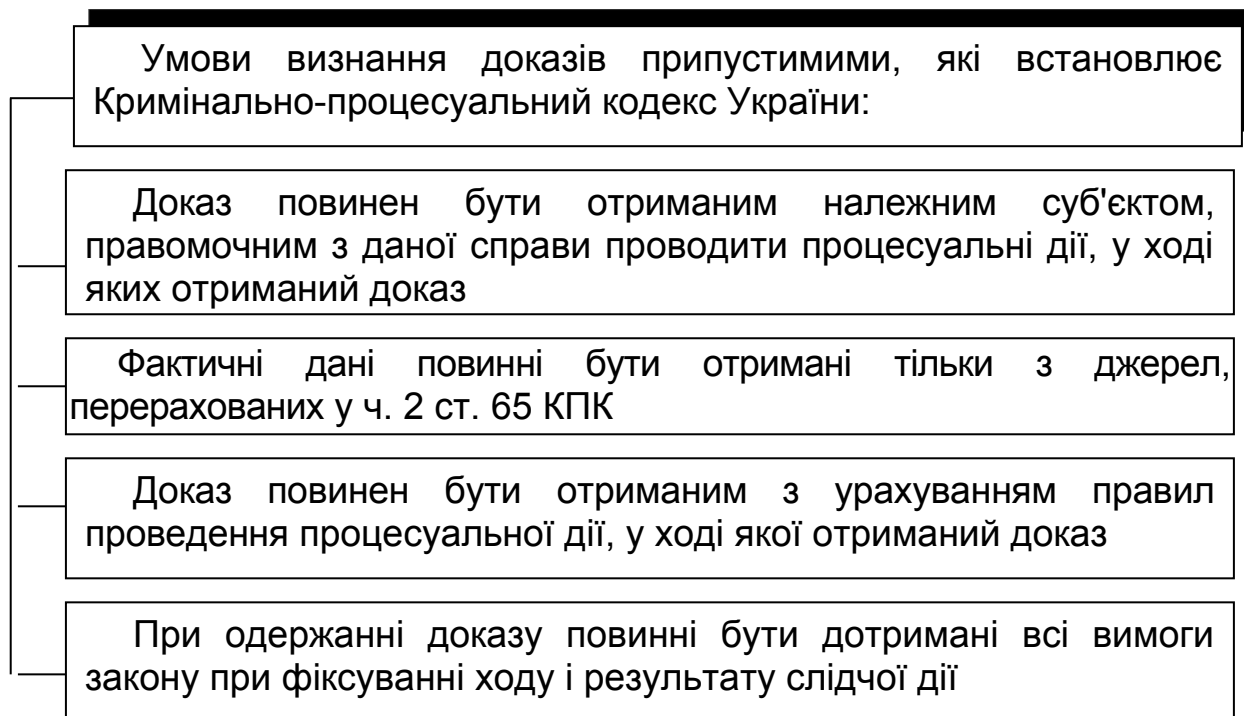

Рис. 47. Умови визнання доказів припустимими

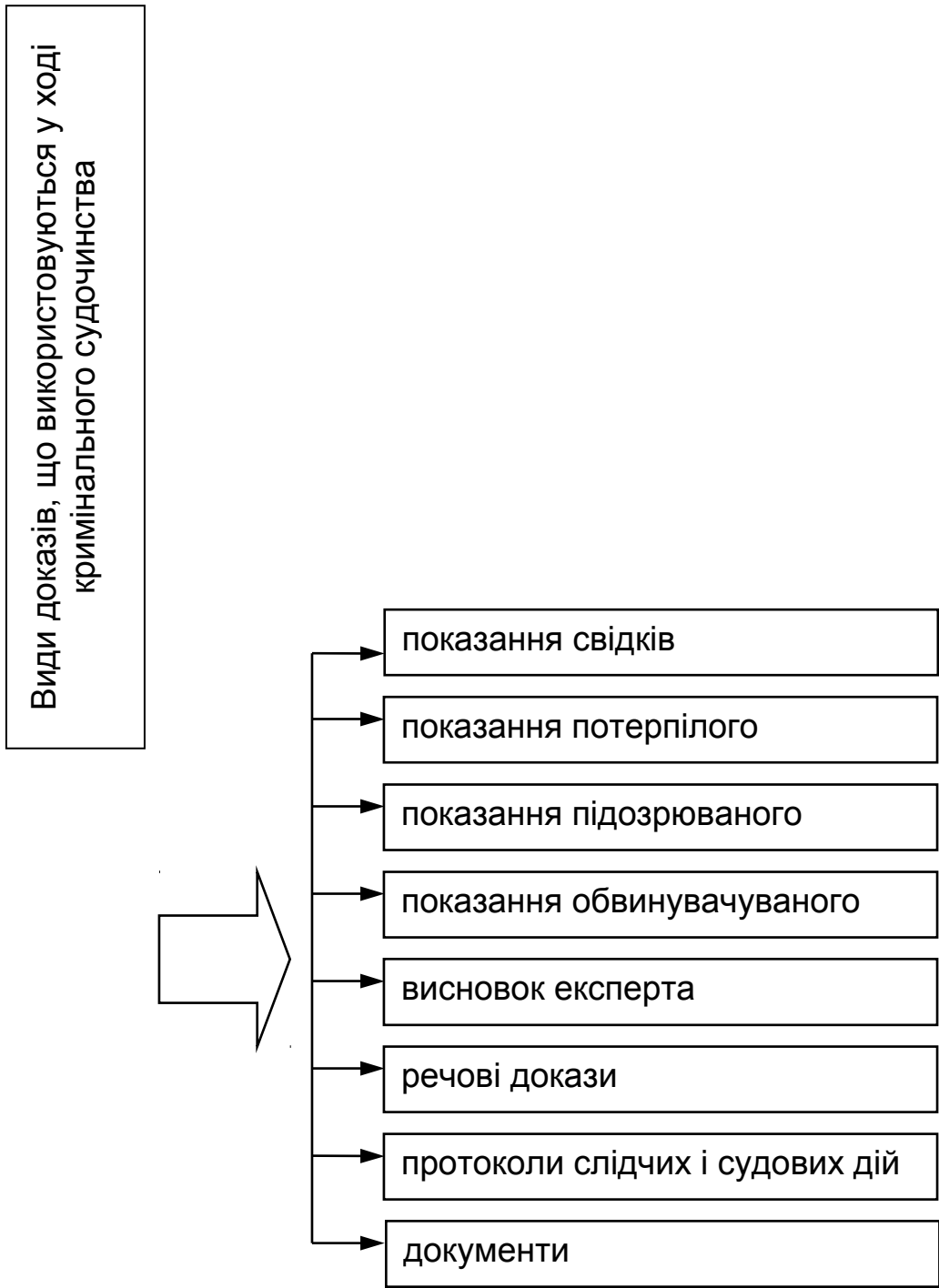

Рис. 48. Види доказів, що використовуються у ході кримінального судочинства

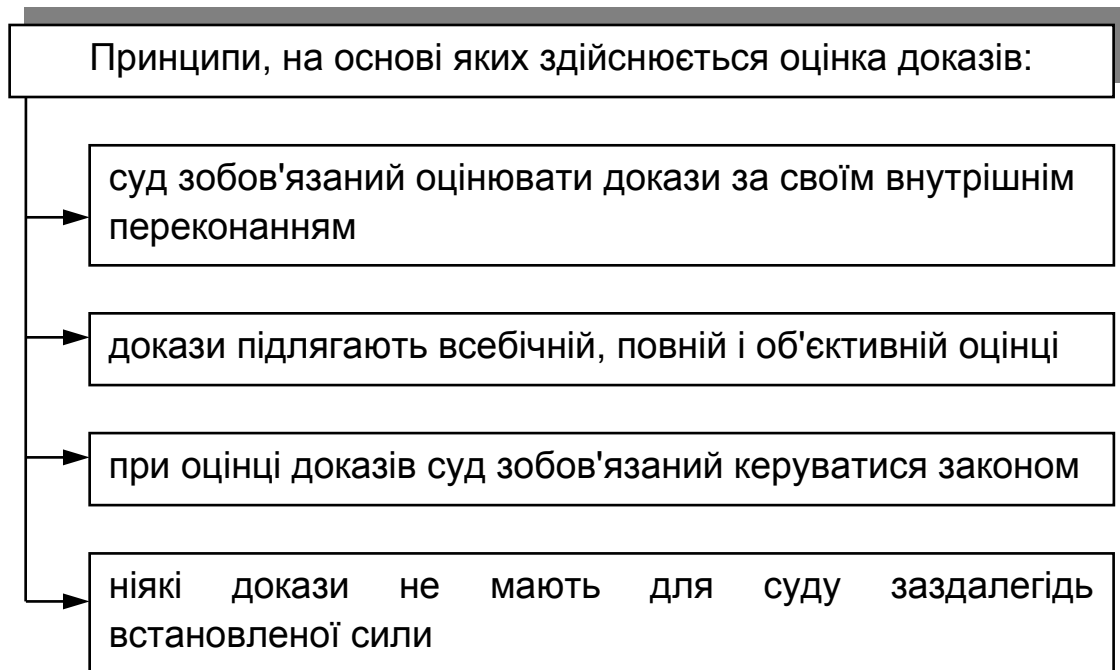

Рис. 49. Принципи, на основі яких суд здійснює оцінку доказів

Види доказів, властиві тільки цивільному і господарському судочинству

Пояснення сторін і третіх осіб

Письмові докази

за суб'єктом
походження

офіційні

приватні

Рис. 50. Види доказів, властиві тільки цивільному судочинству

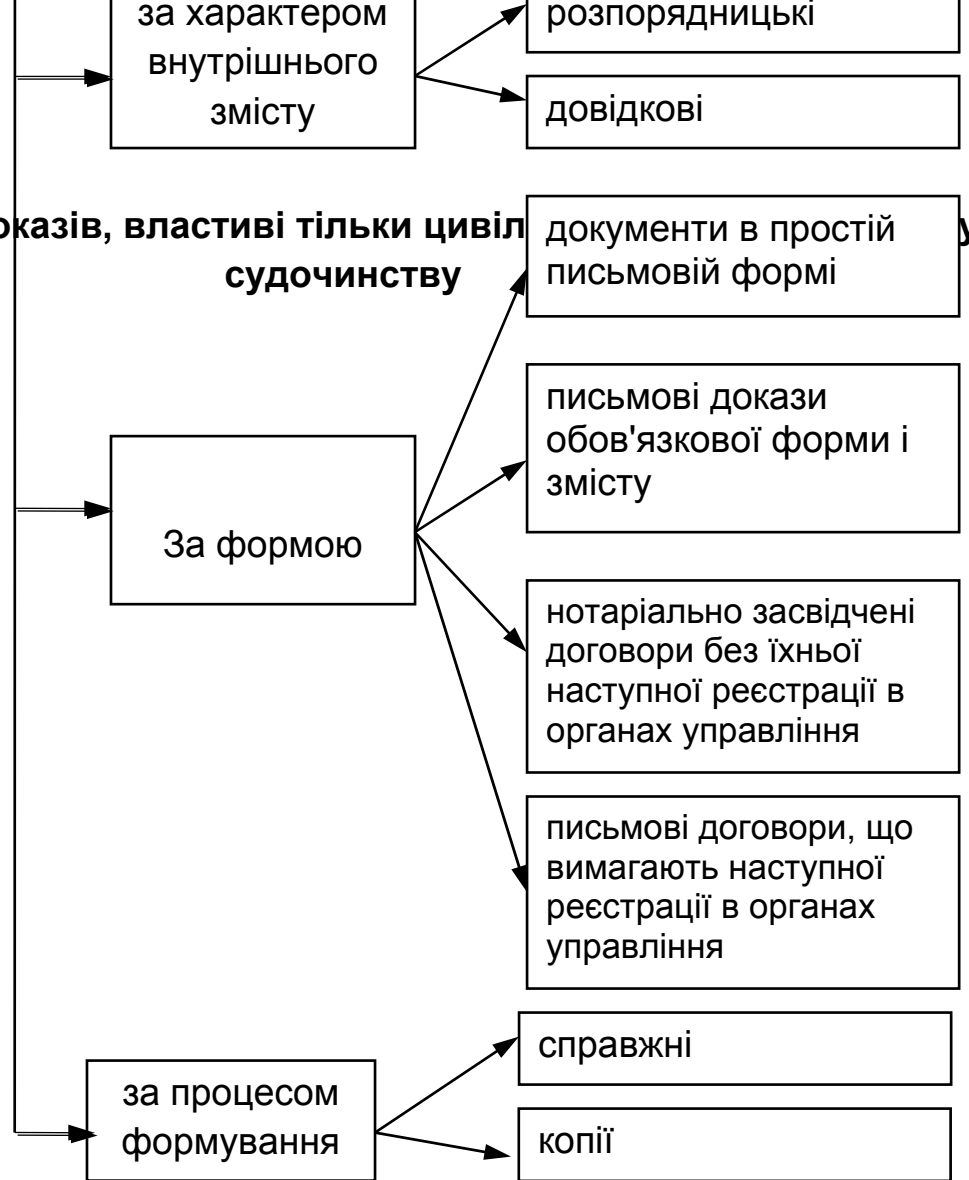

Рис. 51. Прийоми та процедури дослідження облікової інформації при проведенні судово-економічних експертиз

Модуль 2. «Організаційно-методичні засади судово-економічної експертизи в Україні»

Тема 4. «Організація судово-економічної експертизи»

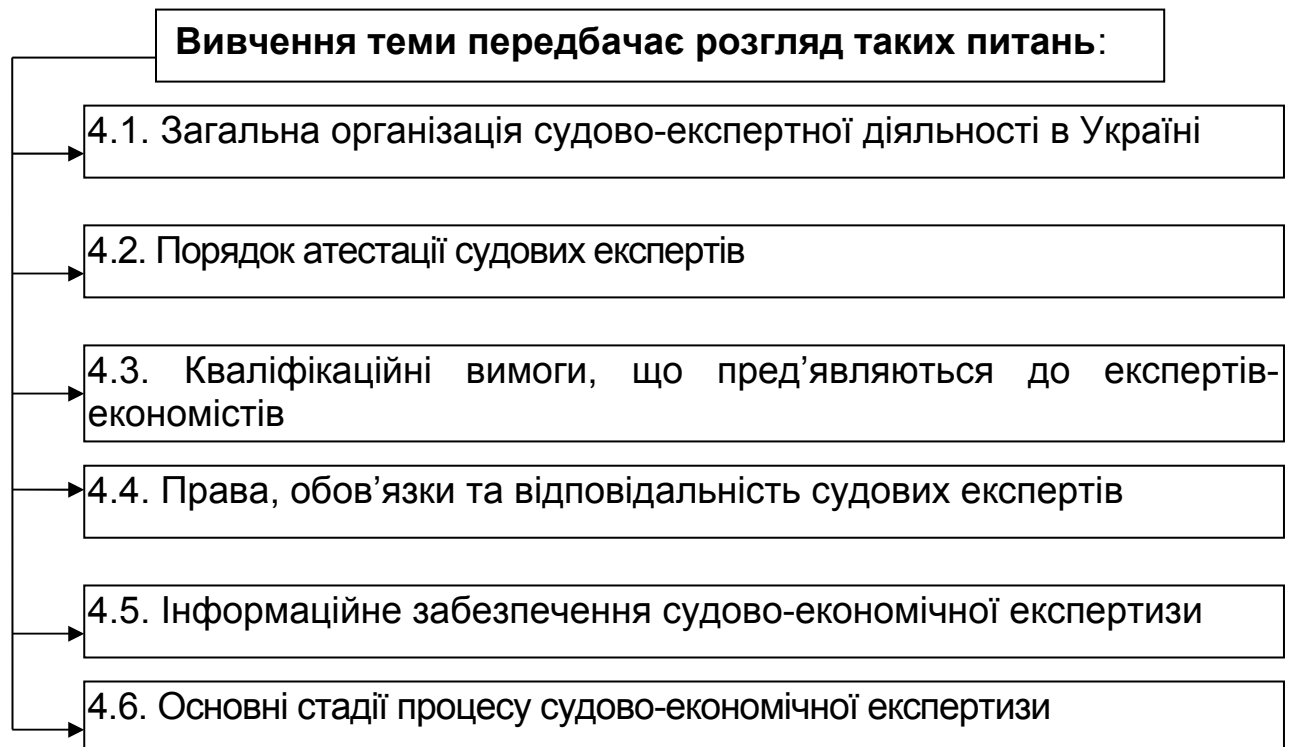

Рис. 52. План лекції

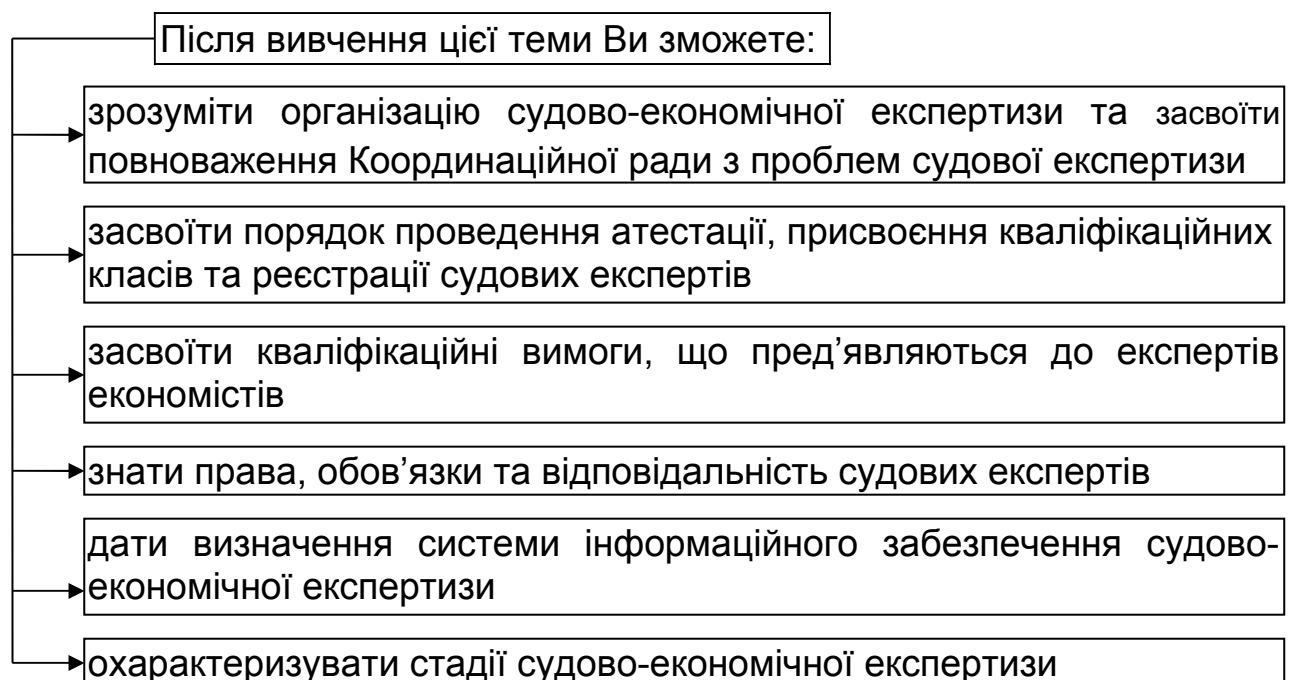

Рис. 53. Компетенції, яких набуде студент після вивчення теми

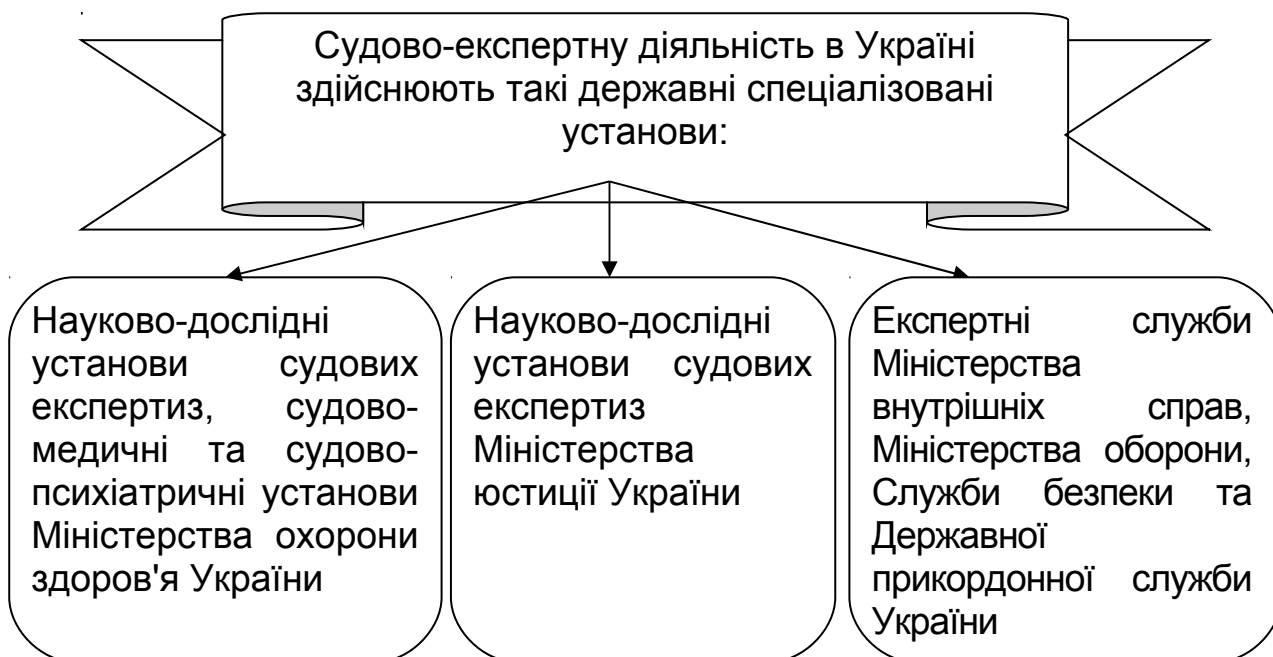

Рис. 54. Суб'єкти судово-експертної діяльності в Україні

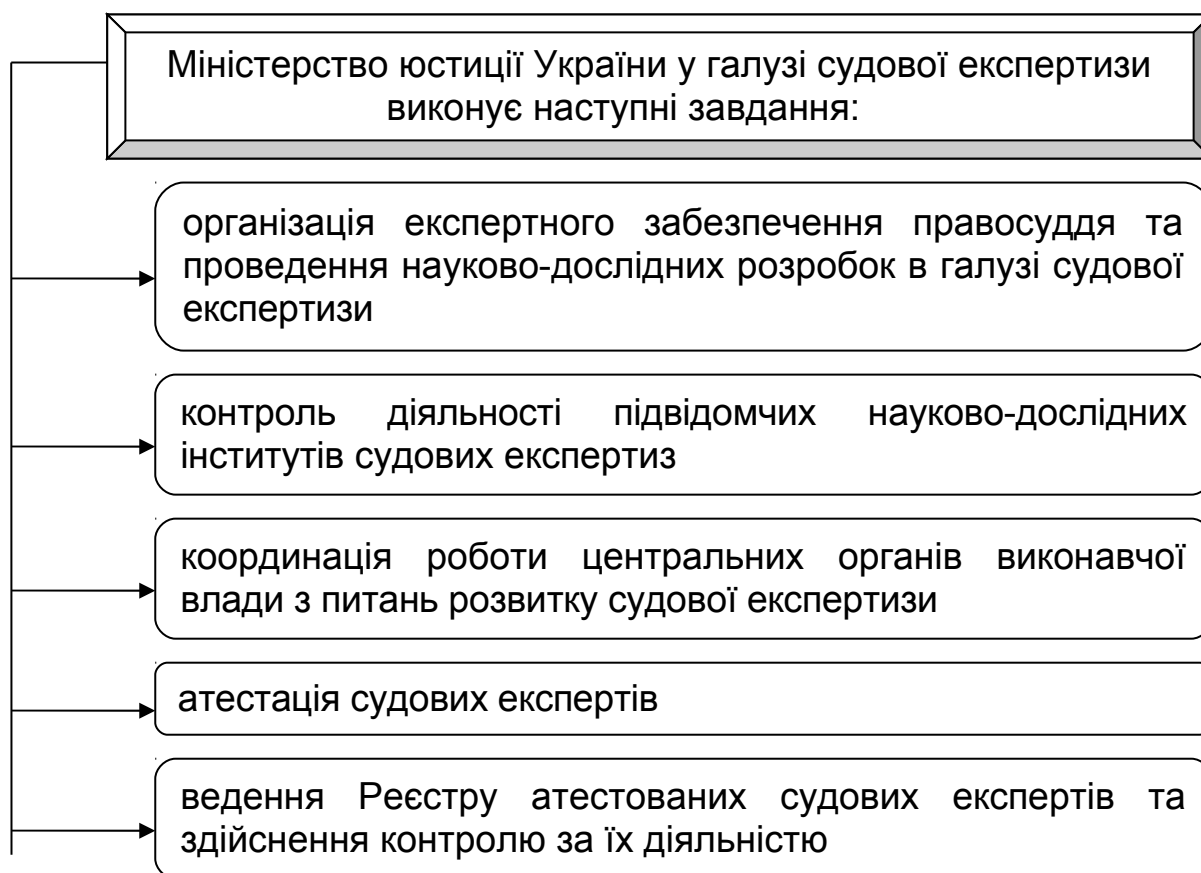

Рис. 55. Основні завдання Міністерства юстиції України у галузі судової експертизи

**Кваліфікаційні класи судових експертів НДІСЕ
Міністерства юстиції України**

Кваліфікаційні класи	Посада
1	2
Судовий експерт вищого кваліфікаційного класу	Директор, заступник директора, завідувач наукового підрозділу, вчений секретар, головний науковий співробітник, провідний науковий співробітник
Судовий експерт першого кваліфікаційного класу	Директор, заступник директора, завідувач наукового підрозділу, вчений секретар, головний науковий співробітник, провідний науковий співробітник, старший науковий співробітник
Судовий експерт другого кваліфікаційного класу	Завідувач наукового підрозділу, вчений секретар, провідний науковий співробітник, старший науковий співробітник
Судовий експерт третього кваліфікаційного класу	Старший науковий співробітник, науковий співробітник
Судовий експерт четвертого кваліфікаційного класу	Науковий співробітник, молодший науковий співробітник
Судовий експерт п'ятого кваліфікаційного класу	Молодший науковий співробітник

Рис.56. Склад експертно-кваліфікаційної комісії

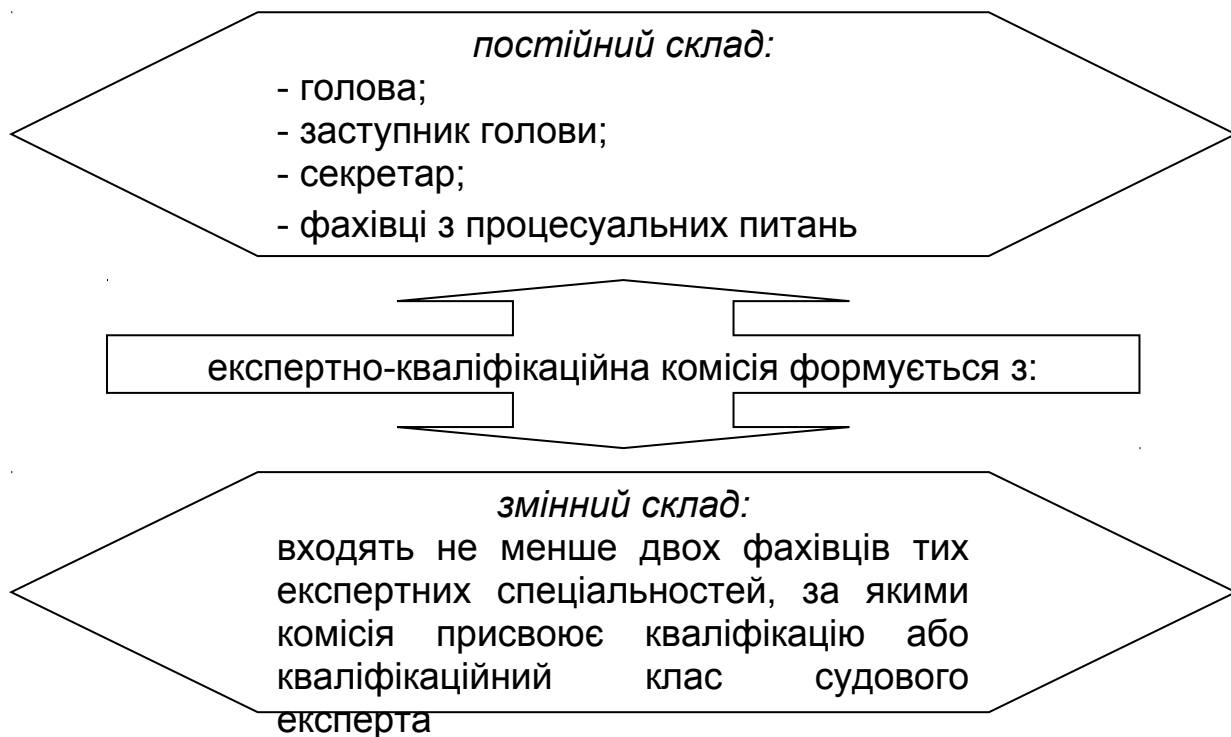

Рис.57. Порядок формування експертно-кваліфікаційної комісії

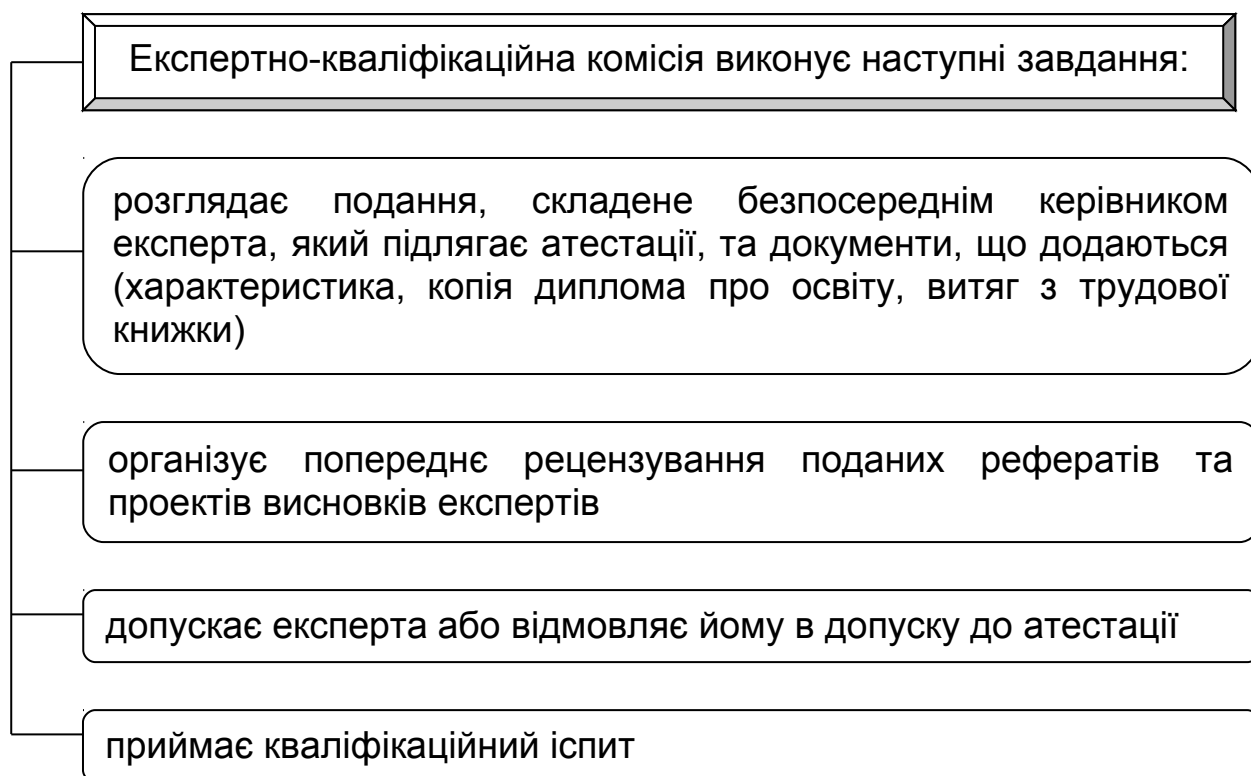

Рис.58. Завдання експертно-кваліфікаційної комісії

Центральна експертно-кваліфікаційна комісія Міністерства юстиції України - апеляційна комісія з розгляду скарг фахівців науково-дослідних інститутів судових експертиз на рішення експертно-кваліфікаційних комісій інститутів.

Завдання Центральної експертно-кваліфікаційної комісії Міністерства юстиції України:

проведення атестації з метою присвоєння кваліфікації судового експерта фахівцям підприємницьких структур та громадянам;

розгляд питань дисциплінарної відповідальності судових експертів;

визначення порядку та умов підвищення кваліфікації судових експертів.

Рис.59. Сутність та завдання Центральної експертно-кваліфікаційної комісії Міністерства юстиції України

Реєстр атестованих судових експертів - офіційно автоматизована система обліку спеціалістів, якою органи дізнання, досудового слідства, суда мають переважно доручати проведення судових експертиз

До Реєстру атестованих судових експертів вносять такі дані про спеціалістів:

реєстраційний номер;

прізвище, ім'я та по батькові судового експерта;

дата включення до Реєстру;

вид експертизи, експертна спеціальність;

адреса, телефон, факс судового експерта державної, підприємницької структури або судового експерта-громадянина;

назва експертно-кваліфікаційної комісії, дата та номер її рішення;

номер та термін дії свідоцтва;

кваліфікаційний клас судового експерта.

Рис.60. Сутність та зміст Реєстру атестованих судових експертів

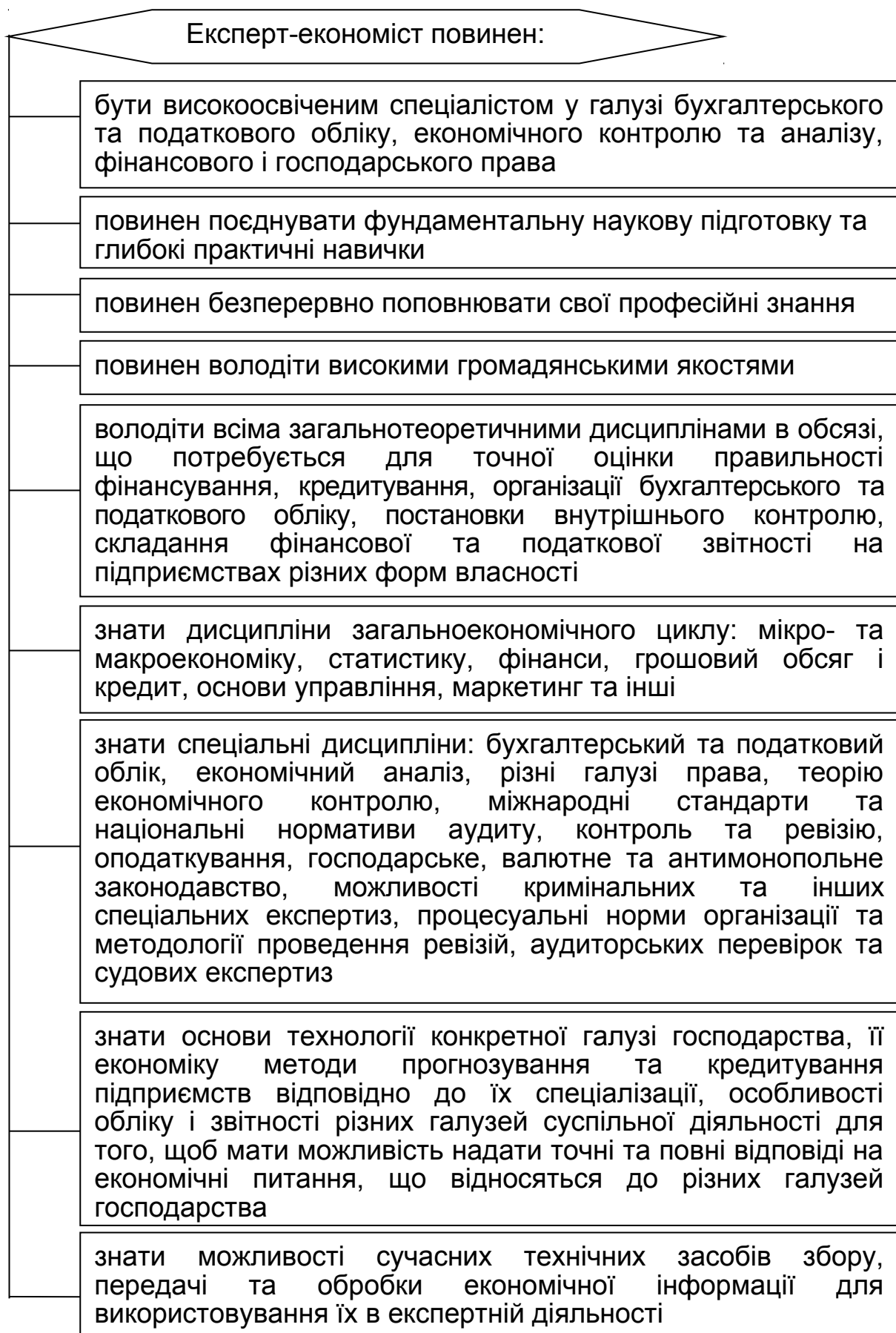

Рис. 61. Кваліфікаційні вимоги, що пред'являються до експертів-економістів

Судовий експерт зобов'язаний:

1. Прийняти до виконання доручену йому справу;
2. Повідомити в письмовій формі особу або орган, які призначили експертизу, про неможливість її проведення, якщо поставлене питання виходить за межі компетенції експерта або якщо надані йому матеріали недостатні для вирішення поставленого питання, а витребувані додаткові матеріали не були отримані;
3. З'явитися за викликом особи або органу, які призначили експертизу, для допиту з приводу проведеної експертизи чи повідомлення про неможливість її проведення;
4. З дозволу особи або органу, які призначили експертизу, проводити дослідження в присутності підозрюваного, обвинуваченого, підсудного чи сторін у цивільних і арбітражних справах;
5. Заявити самовідвід за певних, передбачених законом, обставин.

Рис.62. Обов'язки судового експерта

Підставами для відводу судового експерта є:

- якщо експерт особисто, прямо чи опосередковано зацікавлений у результаті справи;
- якщо він є родичем сторін або інших осіб, що беруть участь у справі;
- якщо судовий експерт знаходиться в особистих відносинах з особами, які беруть участь у справі;
- якщо він проводив ревізію, матеріали якої стали підставою порушення даної справи;
- якщо експерт знаходиться у службовій чи іншій залежності від сторін, інших осіб, які беруть участь у справі;
- якщо експерт є некомпетентним;
- за наявності інших обставин, що викликають сумнів в його об'єктивності.

Рис.63. Підстави для відводу судового експерта

Судовий експерт має право:

1. Знайомитися з матеріалами справи, які стосуються експертизи.
2. Порушувати клопотання про надання додаткових та нових матеріалів, що необхідні для вирішення поставлених питань.
3. З дозволу особи або органу, які призначили експертизу, бути присутнім під час проведення слідчих і судових дій, порушувати клопотання, що стосується проведення експертизи, та задавати відповідні запитання особам, яких допитують.
4. Вказувати у висновку експертизи на факти, які мають значення для справи, про які йому не були поставлені питання.
5. У випадку незгоди з іншими членами експертної комісії, складати окремий висновок експертизи.
6. Викладати письмово відповіді на питання, які ставляться перед ним під час допиту.
7. Оскаржувати в установленому порядку дії та рішення особи або органу, які призначили експертизу, що порушують права експерта або порядок проведення експертизи.
8. На забезпечення безпеки за наявності відповідних підстав.

Рис.64. Права судового експерта

Перелік дій, які забороняються виконувати судовому експерту

→ проводити експертизу без письмової вказівки керівника експертної установи (її структурного підрозділу), за винятком експертиз, доручених йому безпосередньо після слідчого огляду, в якому він брав участь як спеціаліст, а також експертиз, які проводяться під час судового розгляду

→ самостійно збирати матеріали, які підлягають дослідженню, а також вибирати вихідні дані для проведення експертизи, якщо вони відображені у наданих йому матеріалах неоднозначно. Якщо матеріали, отримані експертом-економістом від слідчого, суперечливі, експерт повинен давати відповідь на поставлені запитання, враховуючи зміст кожного документа, тобто давати декілька варіантів відповіді

→ проводити ревізії, приймати участь у інвентаризації, а також самостійно отримувати будь-які відомості від звинувачених та інших учасників процесу за даною справою

→ проводити експертизу за матеріалами господарської діяльності підприємств та організацій, в яких він працює або працював раніше

→ кваліфікувати правопорушення, вирішувати питання, які виходять за межі компетенції експерта-економіста та вирішення яких входить до повноважень слідства чи суду

→ розголошувати без дозволу прокурора, слідчого та особи, яка проводить дізнання, дані попереднього слідства

→ вступати в контакти, не передбачені порядком проведення експертизи, з будь-якими особами, якщо такі особи прямо чи побічно стосуються експертизи

→ зберігати кримінальні, цивільні та господарчі справи, а також речові докази та документи, що є об'єктами експертизи, поза службовим приміщенням

Рис.65. Перелік дій, які забороняються виконувати судовому експерту

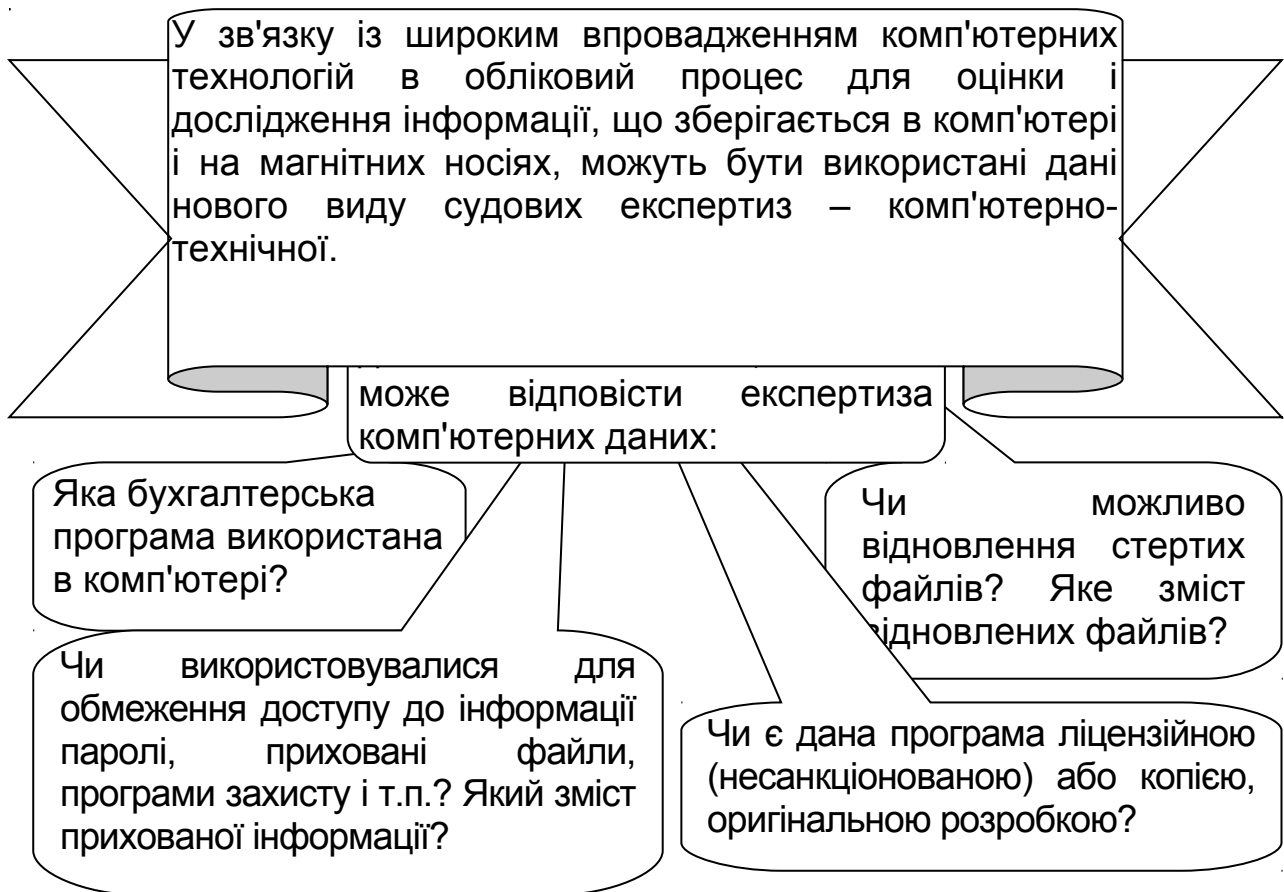

Рис.66. Основні питання, які вирішує комп'ютерно-технічна експертиза

Рис.67. Стадії судово-економічної експертизи

Тема 5. «Організаційна стадія судово-економічної експертизи»

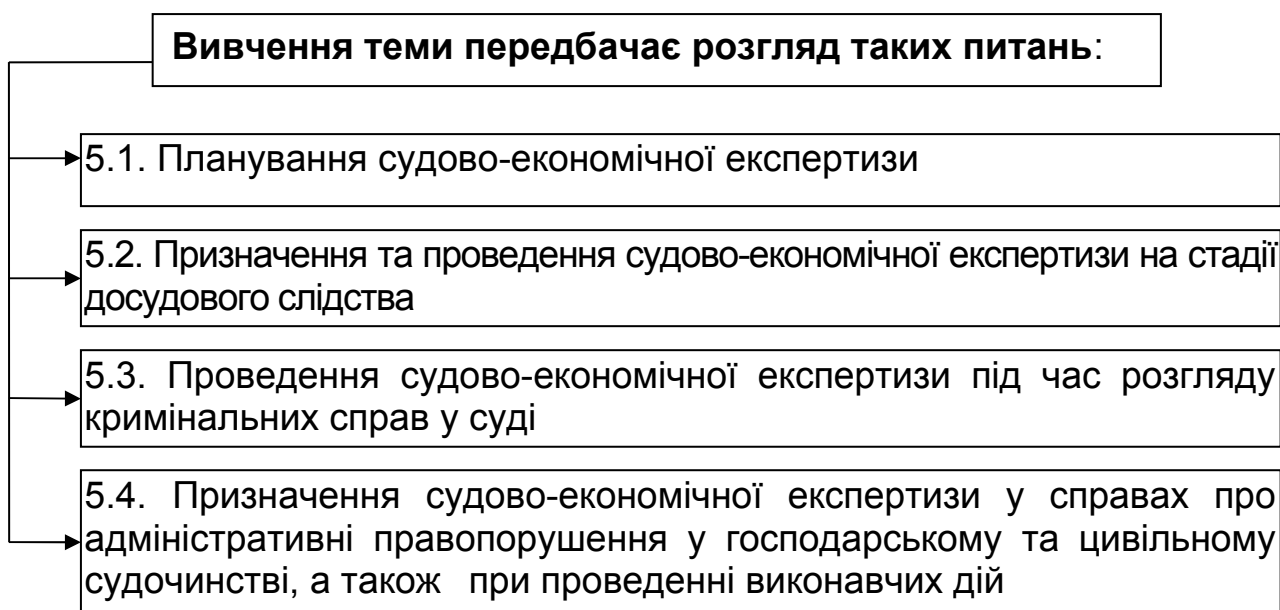

Рис. 68. План лекції

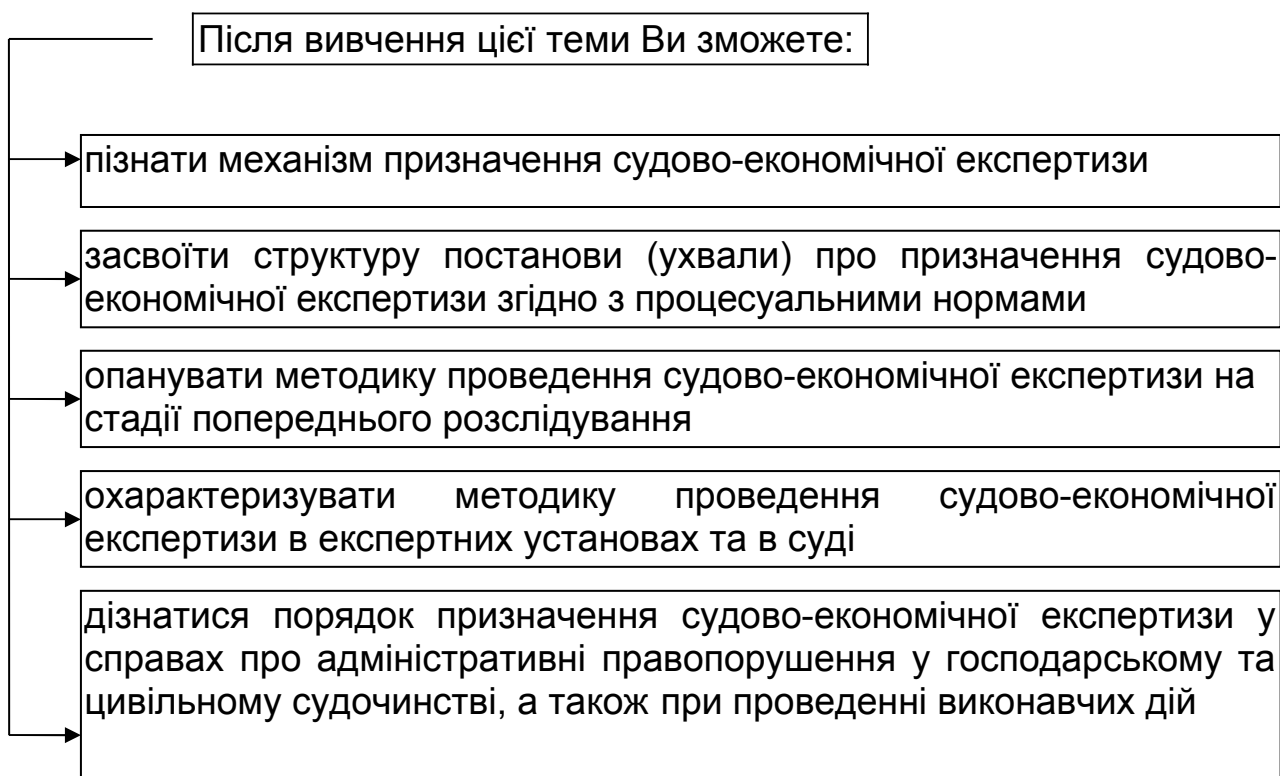

Рис. 69. Компетенції, яких набуде студент після вивчення теми

ПЛАН-ГРАФІК
проведення комісійної судово-економічної експертизи
№ ____ лабораторією судово-економічних досліджень
Харківського НДІСЕ за кримінальною справою № ____

Строк проведення експертизи встановлено строк 30 днів.

Початок проведення експертизи 20 квітня 200__р.

Закінчення проведення експертизи 20 травня 200__р.

№ п/п	Найменування робіт	Виконавці (посада, прізвище та ініціали)	Час проведення		Термін (кількість днів)	Позначка про виконання
			початок	закінчення		
1	2	3	4	5	6	7

Рис.70. Фрагмент плану-графіку проведення комісійної судово-економічної експертизи

Призначення судово-економічної експертизи як процесуальної дії включає в себе:

визначення підстав для проведення судово-економічної експертизи

складання постанови про призначення судово-економічної експертизи

формулювання питань експерту-економісту

ознайомлення з цією постановою обвинуваченого та роз'яснення йому його прав

вирішення ряду організаційних питань (вибір місця та часу проведення судово-економічної експертизи, визначення матеріалів, з якими слід ознайомити експерта-економіста, вибір слідчим моменту призначення судово-економічної експертизи

Рис.71. Порядок призначення судово-економічної експертизи

Судово-економічна експертиза на стадії досудового
слідства призначається:

коли висновки ревізії фінансово-господарської діяльності підприємства суперечать іншим матеріалам справи і для усунення суперечності необхідний висновок експерта-економіста;

коли ревізором не прийняті до розгляду пред'явлені матеріально відповідальними та посадовими особами виправдовуючі документи (акти про псування і нестачі товарів, податкові накладні, розписки про відпуск товарів тощо) за мотивами несвоєчасного їх пред'явлення і неправильного оформлення;

коли заявлене обґрунтоване клопотання звинуваченого про призначення судово-економічної експертизи;

коли є протиріччя у висновках первинної та повторної ревізії;

коли застосовані ревізором методи дослідження фінансово-господарської діяльності підприємства викликають сумніви;

коли з'являється необхідність більш детального дослідження окремих питань, що вимагають застосування спеціальних знань у галузі бухгалтерського обліку;

коли необхідність проведення судово-економічної експертизи витікає з висновку експерта іншого фаху.

**Рис.72. Випадки, у яких призначається
судово-економічна експертиза на стадії досудового слідства**

Рис.73. Дані, які вказуються у постанові про призначення експертизи

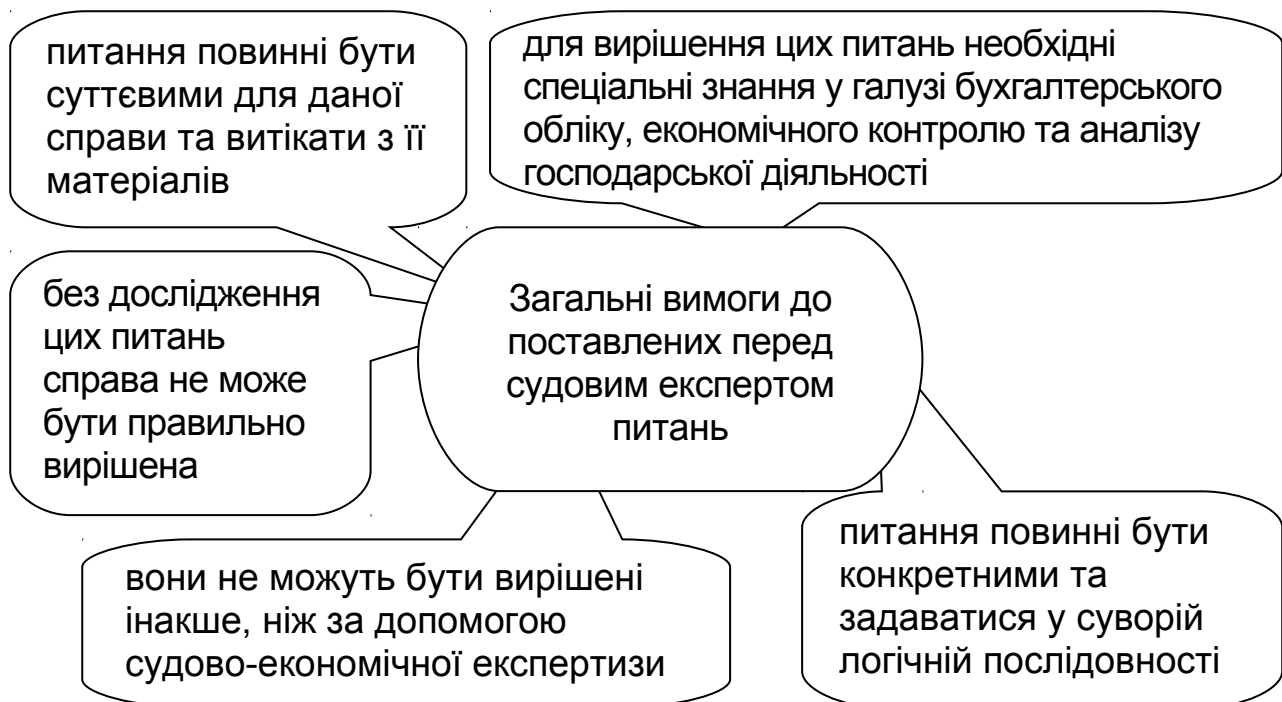

Рис.74. Загальні вимоги, яким повинні задовольняти поставлені перед судовим експертом питання

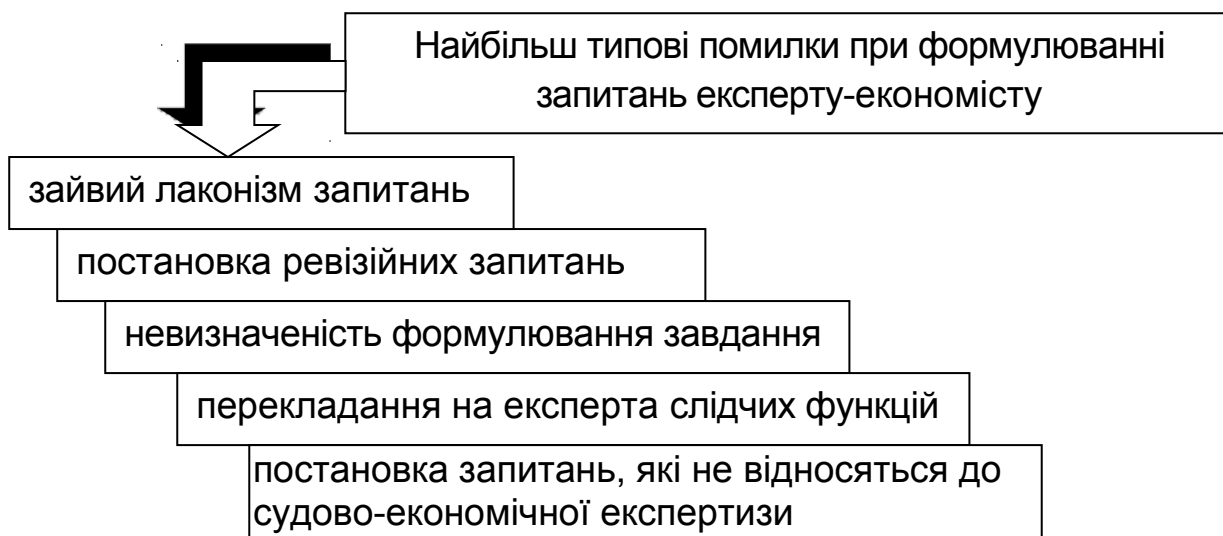

Рис.75. Найбільш типові помилки при формулюванні запитань експерту-економісту

Судово-економічна експертиза під час розгляду кримінальних справ у суді призначається, якщо:

	висновок експерта є особливо важливим доказом зі справи, що розглядається
	у судовому засіданні необхідно провести додаткову чи повторну судово-економічну експертизу
	висновок експерта, зроблений на стадії досудового слідства, суперечить іншим матеріалам справи або має такі недоліки, що викликають сумніви в його правильності
	за даною справою для встановлення тих самих фактів, уже було проведено дві експертизи й експерти прийшли до протилежних висновків
	висновок експерта базується на даних, узятих зі свідчень обвинувачуваного, потерпілого чи свідка, а є підстави думати, що ці свідчення можуть бути змінені в судовому засіданні
	зацікавлені учасники процесу не згодні з висновками експертизи і порушили клопотання про виклик експерта в суд
	між експертами, що робили комісійну експертизу, виникли розбіжності, і кожний з них склав свій висновок

Рис.76. Випадки, у яких призначається судово-економічна експертиза під час розгляду кримінальних справ у суді

Гарантії незалежності судового експерта і правильність його висновків забезпечуються:

процесуальним порядком призначення судового експерта
заборону під загрозою передбаченою законом відповідальності втручатися будь-кому в процес здійснення судової експертизи
існуванням установ судової експертизи, незалежних від органів дізнання та попереднього слідства
створенням необхідних умов для діяльності експерта, його матеріальним і соціальним забезпеченням
кримінальною відповідальністю експерта за надання свідомо неправдивого висновку та відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків
можливістю призначення повторної експертизи
присутністю учасників процесу у передбачених законом випадках при проведенні судової експертизи

Рис.77. Гарантії незалежності судового експерта

При призначенні та проведенні експертизи звинувачений має право (ст. 197 КПК):

заявити відвід експерту;
просити про призначення експерта з числа вказаних ним осіб;
просити про постановку перед експертизою додаткових питань;
давати пояснення експерту;
надавати експерту додаткові документи;
знайомитися з матеріалами експертизи та висновками експерта;
порушувати клопотання про призначення повторної чи додаткової експертизи.
заперечувати проти проведення експертизи в певній установі

Рис.78. Права звинуваченого

Тема 6. «Дослідницька стадія судово-економічної експертизи»

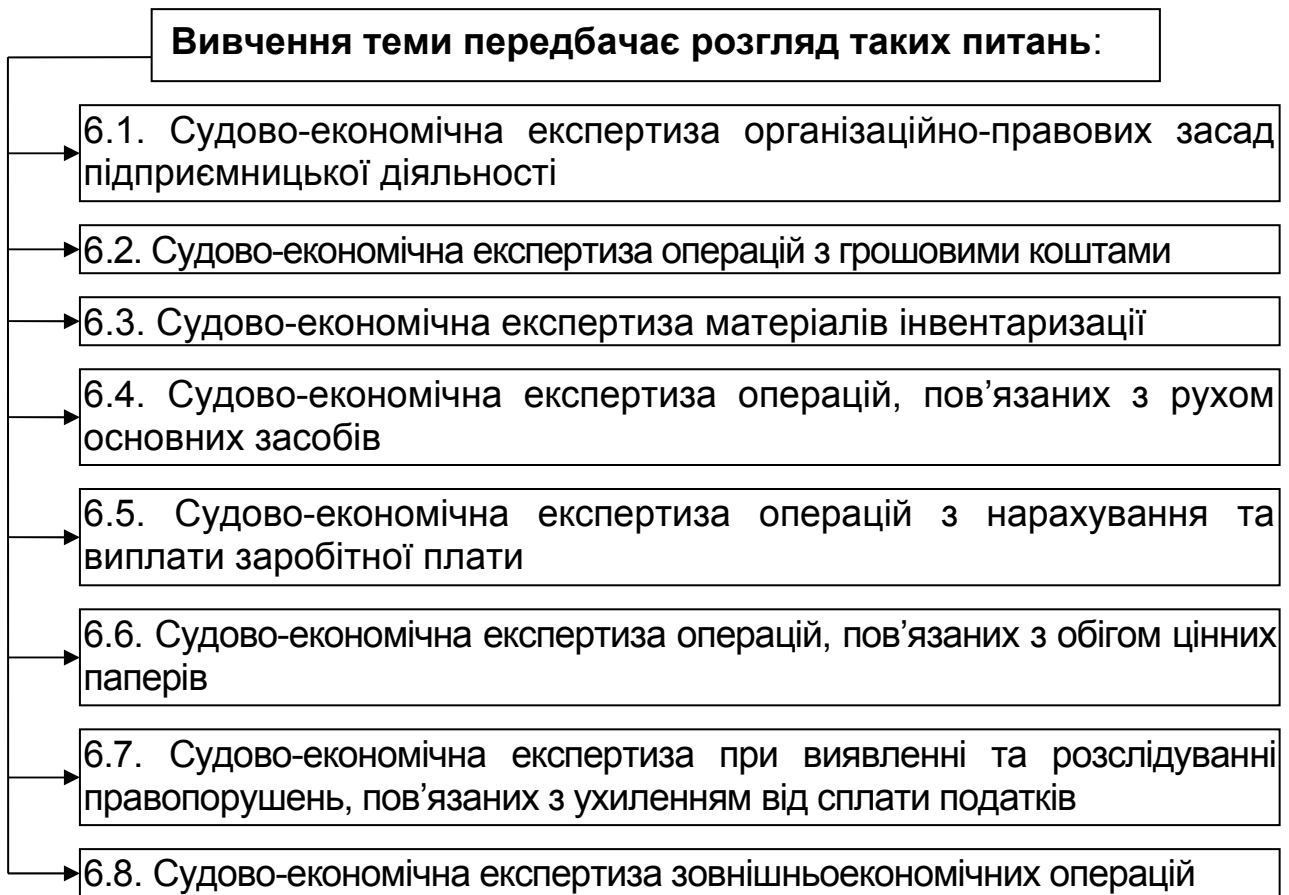

Рис.79. План лекції

Рис.80. Компетенції, яких набуде студент після вивчення теми

Судово-економічна експертиза організаційно-правових основ функціонування суб'єктів підприємницької діяльності включає:

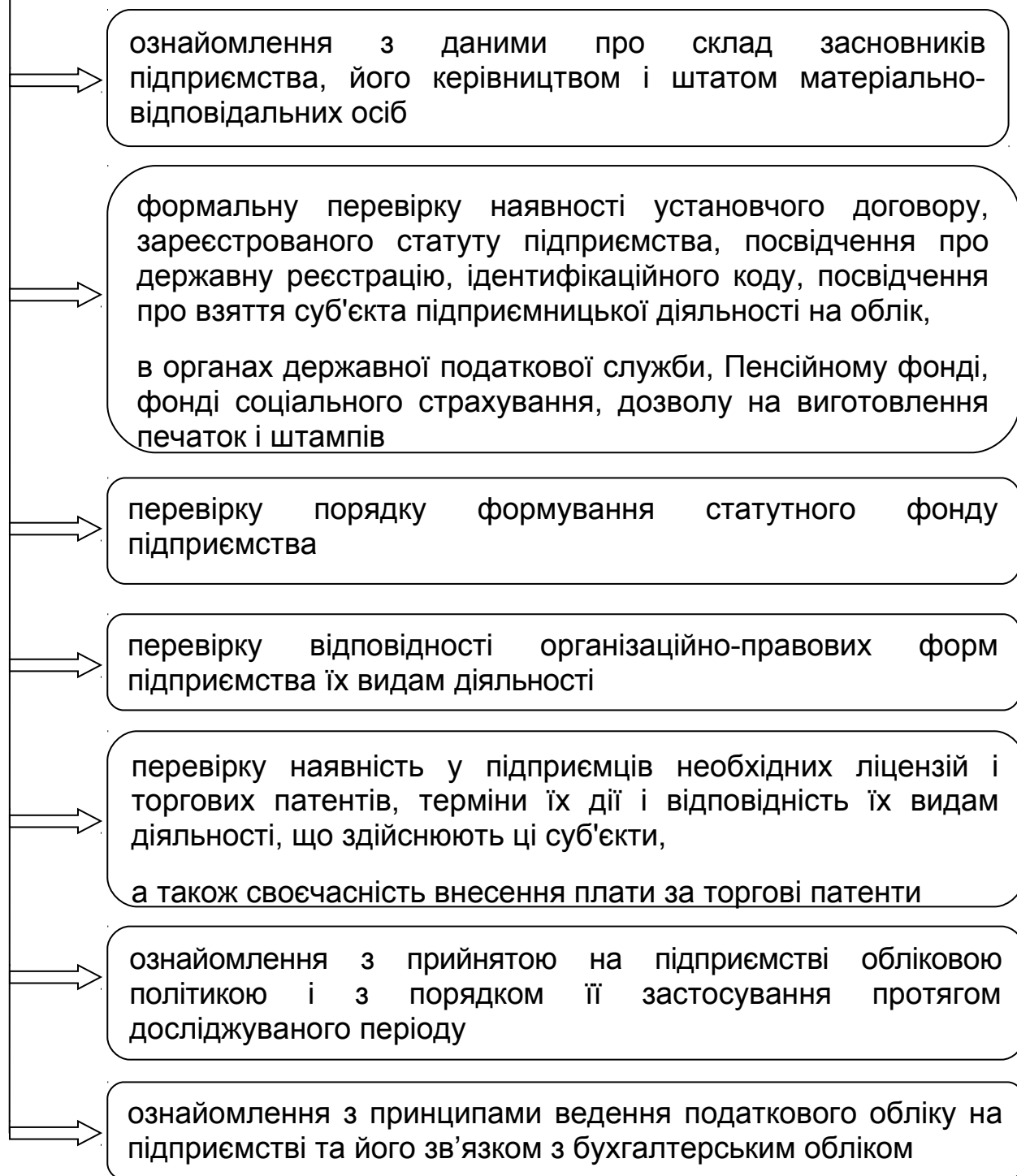

Рис. 81. Етапи перевірки правових основ функціонування суб'єктів підприємницької діяльності

Джерела інформації для експертного дослідження касових і розрахункових операцій

касові книги і звіти касира з доданими до них прибутковими і видатковими ордерами й іншими грошовими документами;
книги обліку розрахункових операцій і розрахункові книжки;
виписки установ банку з поточного, валютного й інших рахунків;
платіжні доручення, вимоги-доручення, рахунки-фактури й інші документи, що додаються до виписок банку;
чекові книжки і корінці використаних і анульованих чеків;
платіжні відомості на видачу заробітної плати;
журнал № 1 і відомості 1.1 та 1.2;
акти внутрішніх ревізій каси і попередніх перевірок;
переписка з установами банків та іншими фінансовими органами.

Рис. 82. Матеріали, що направляються на судово-економічну експертизу при дослідженні касових і розрахункових операцій

Судово-економічна експертиза касових операцій в разі виявлення недостачі або надлишків охоплює:

порівняння записів в касовій книзі з прибутковими і видатковими касовими документами. Визначається повнота і правильність оформлення документації.

перевірка арифметичної достовірності підрахунків у касовій книзі сум операцій за кожний день і правильність переносу залишків на наступну сторінку книги.

встановлення тотожності записів у касовій книзі записам у звітах касира за кожний операційний день

аналіз по суті операції за даними документів, що додаються до прибуткових і видаткових касових ордерів

Рис. 83. Етапи судово-економічної експертизи касових операцій в разі виявлення недостачі або надлишків

Судово-економічної експертизи своєчасності і повноти оприбуткування коштів охоплює:

- перевірку записів в касовій книзі звіряються за сумами та датами з даними відповідних прибуткових касових ордерів
- перевірку проведення записів з реєстрації зазначених ордерів (за сумами та датами) у журналі реєстрації прибуткових і видаткових касових документів
- аналіз оборотів відомостей за дебетом рахунка 301 "Каса" у зіставленні з оборотами за кредитом кожного з кореспондуючих рахунків (311 "Поточні рахунки в національній валюті", 631 "Розрахунки з постачальниками і підрядниками", 661 "Розрахунки з оплати праці", 681 "Розрахунки за авансами отриманими" та інших) з наступним порівнянням їх з відповідними записами в касовій книзі та даними документів
- оцінку повноти і своєчасності оприбуткуванням готівки конкретним підприємством використовують дані зустрічних документальних перевірок.

Рис. 84. Етапи судово-економічної експертизи своєчасності і повноти оприбуткування коштів

Рис. 85. Найбільш характерні види зловживань при здійсненні касових операцій

Джерела інформації для експертного дослідження цільового використання готівки

банківські виписки,
касові книги і звіти касира,
видаткові касові ордери,
журнал 1 за кредитом рахунку 301 "Каса",
книги обліку придбання товарів (робіт, послуг),
документи, що підтверджують факти використання готівкових коштів за призначенням,
товарні і касові чеки,
проїзні документи,
інші розрахункові документи,
акти про закупівлю товарів,
платіжні (розрахунково-платіжні) відомості,
договори купівлі-продажу,
авансові звіти підзвітних осіб та інші

Рис. 86. Джерела інформації при судово-економічній експертизі цільового використання готівки

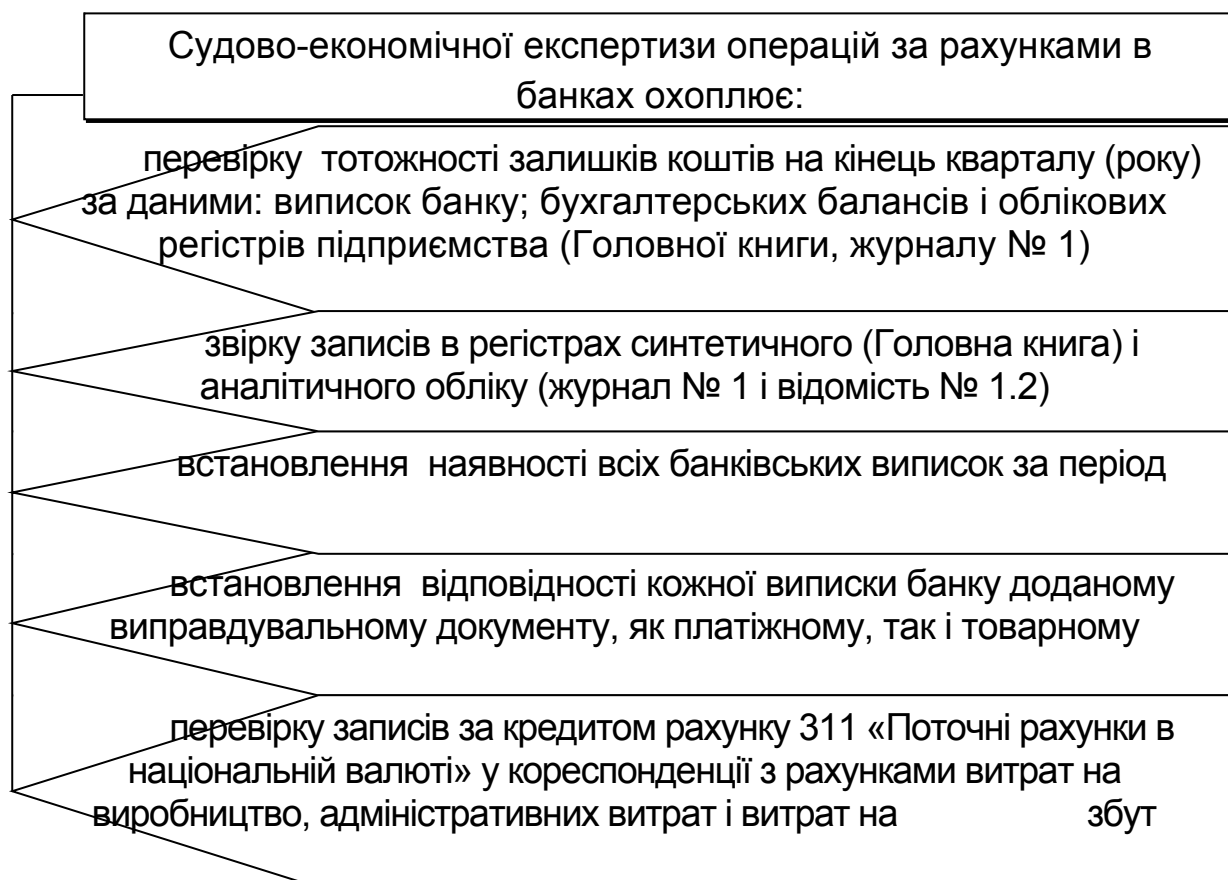

Рис. 87. Етапи судово-економічної експертизи операцій за рахунками в банках

Джерела інформації для експертного дослідження операцій з основними фондами

акти прийому-передачі та акти ліквідації основних засобів;
інвентарні картки, описи інвентарних карток з обліку основних засобів, інвентарні списки основних засобів за місцем їхнього розташування та експлуатації;
матеріали інвентаризації та індексації основних засобів;
таблиці для розрахунку амортизації та зносу основних засобів;
дефектні акти, кошториси та плани капітального (поточного) ремонту основних засобів;
проектно-кошторисна документація реконструкції та модернізації об'єктів основних фондів;
експертні оцінки майна підприємства;
баланс (форма № 1) і звіт про власний капітал (форма № 4) фінансові звітності.

Рис. 88. Джерела інформації для судово-економічної експертизи операцій з основними фондами

Джерела інформації для експертного дослідження операцій з оплати

накази і розпорядження про прийом на роботу, звільнення та надання відпусток працівникам, договори, контракти, документи обліку персоналу, особисті картки працівників, посадові інструкції;
документи з обліку виробітку готової продукції та здачі її на склад: рапорти, наряди, табелі обліку робочого часу;
документи, що надають право на одержання додаткової оплати праці, нарахування премій, надання допомоги, субсидій та компенсацій;
розрахункові та платіжні відомості;
реєстри аналітичного та синтетичного обліку заробітної плати;
звітність підприємства з трудових показників та розрахунків з державними цільовими фондами.

Рис. 89. Основні джерела інформації для судово-економічної експертизи питань з оплати праці

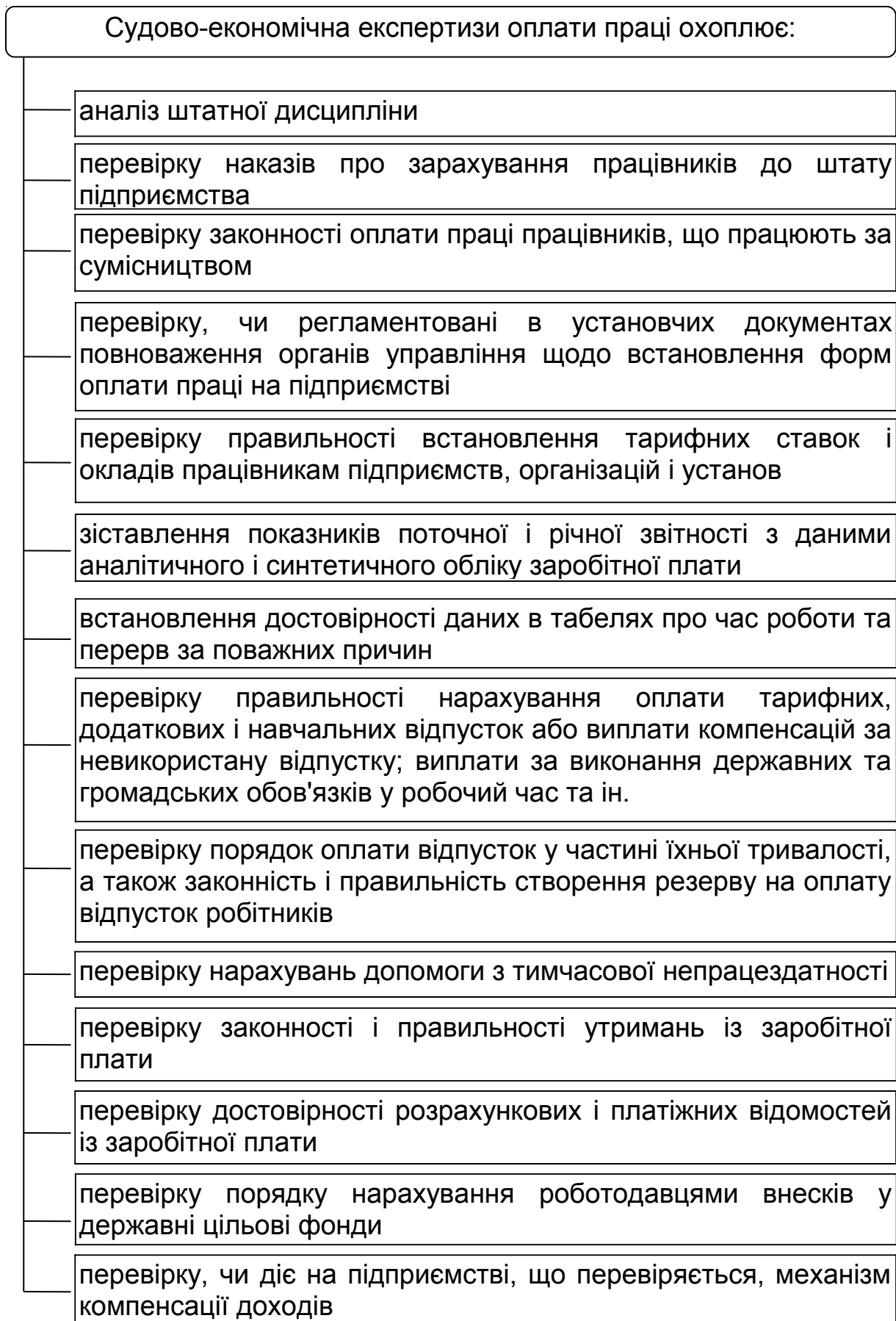

Рис. 90. Етапи судово-економічної експертизи оплати праці

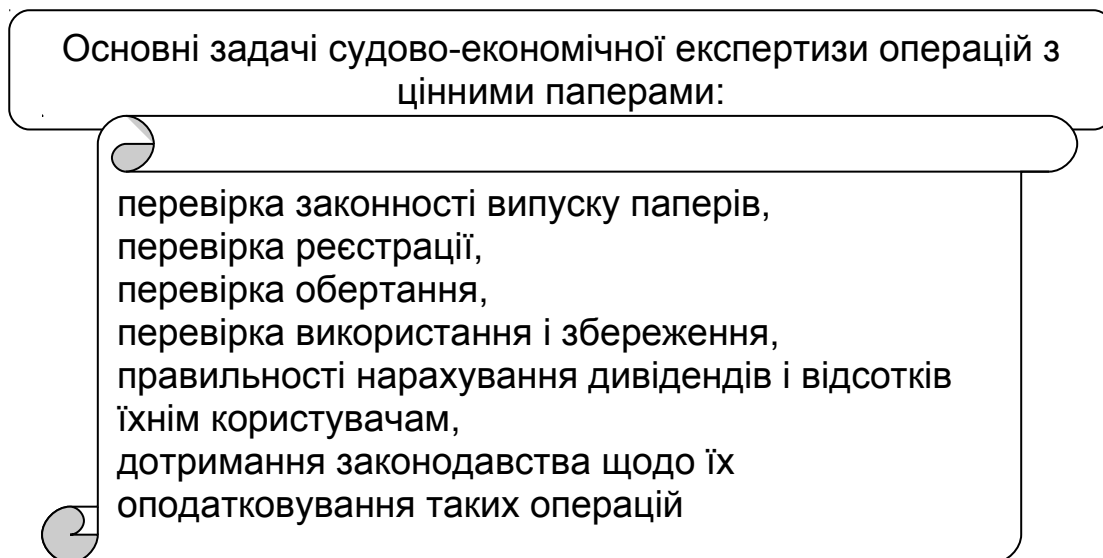

Рис. 91. Основні задачі експертизи операцій з цінними паперами

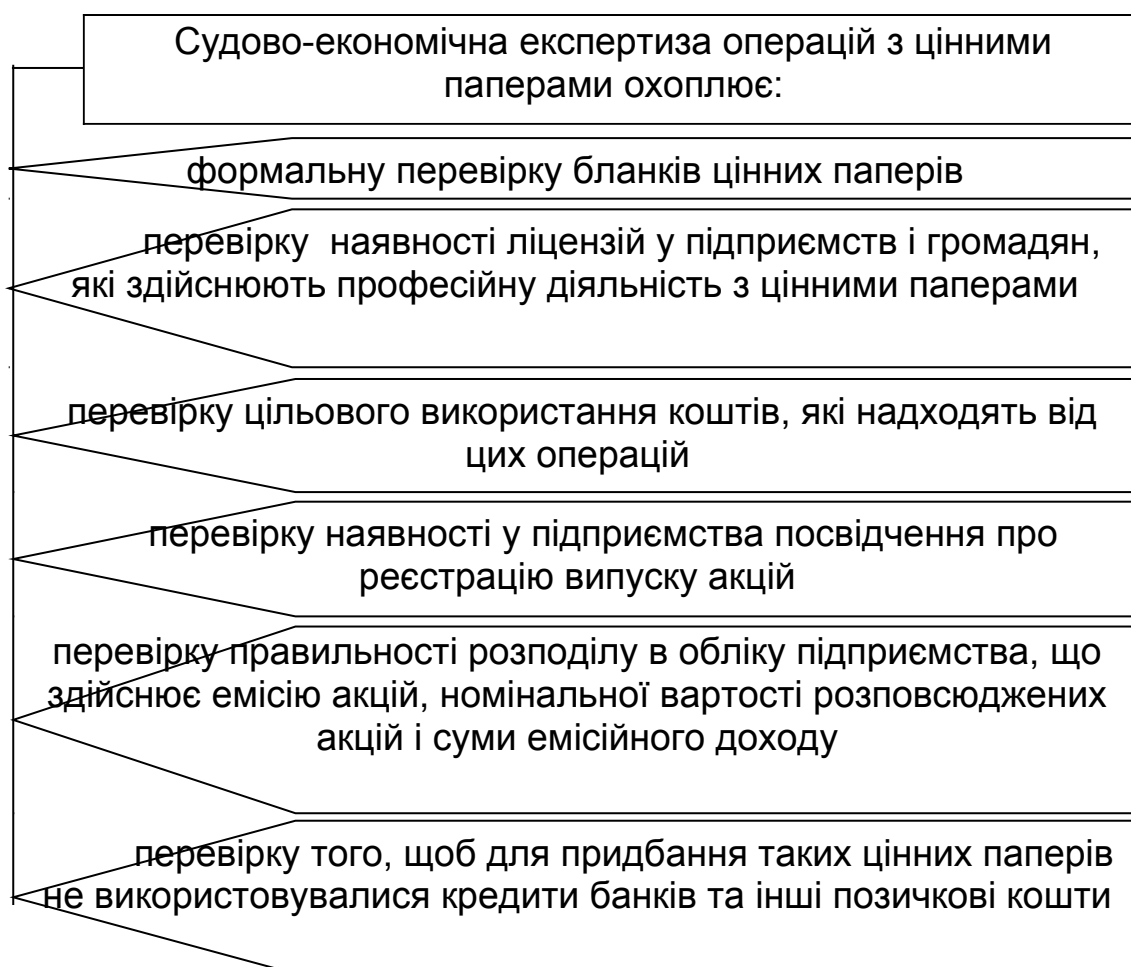

Рис. 92. Етапи судово-економічної експертизи операцій з цінними паперами

Завдання експерта-економіста при судово-економічній експертизі нарахованих штрафних санкцій:

- чи допущено платником податку приховування об'єктів оподаткування, яким способом вчинене це приховування;
- чи відповідає ведення бухгалтерського та податкового обліку на підприємстві вимогам чинних нормативних актів;
- чи вплинули виявлені порушення у веденні обліку на обчислення сум, що підлягають оподаткуванню;
- чи не допущені перекручування в обліку сум валових витрат і валових доходів підприємства;
- чи підтверджується документально донарахування сплати податків і зборів;
- чи правильно застосовані штрафні санкції до платників податків і зборів.

Рис. 93. Завдання економіста-експерта при судово-економічній експертизі нарахованих штрафних санкцій

Джерела інформації при виявленні та розслідуванні правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати податків:

оригінал акту про перевірку фінансово-господарської діяльності підприємства, організації чи установи державною податковою інспекцією з усіма додатками;

письмові пояснення керівника, головного бухгалтера й інших посадових осіб за висновками перевірки;

вилучені оригінали документів, облікових реєстрів, форми фінансової та податкової звітності, що підтверджують факти виявлених правопорушень при сплаті податків;

відомості про наявне на підприємстві майно; дані про наявність і рух коштів на його рахунках у банку;

інші матеріали справи (договори, угоди, аудиторські висновки, висновки інших судових експертиз і т. п.).

94. Джерела інформації при виявленні та розслідуванні правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати податків

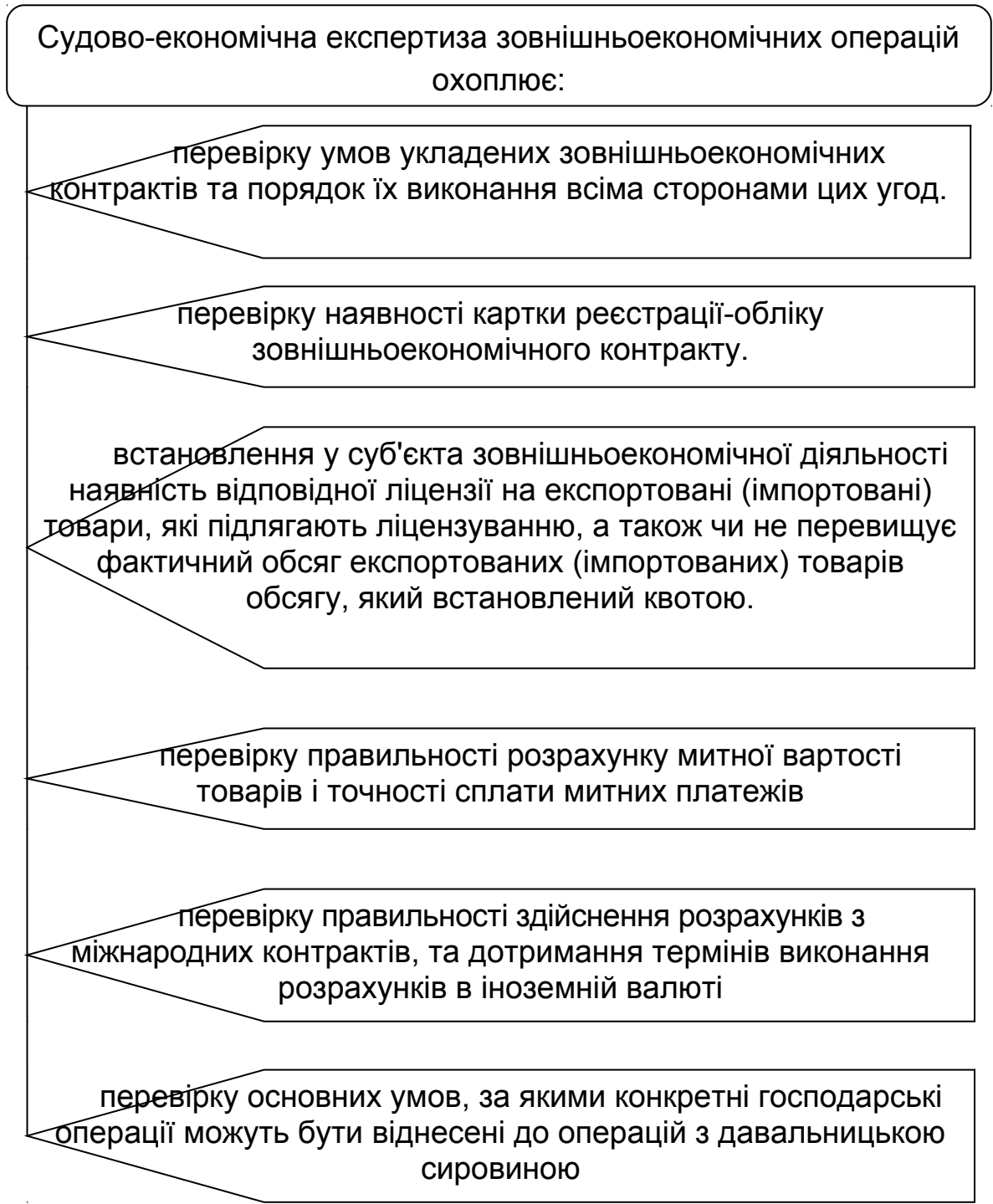

Рис. 95. Етапи судово-економічної експертизи зовнішньоекономічних операцій

Тема 7. «Завершальна стадія судово-економічної експертизи»

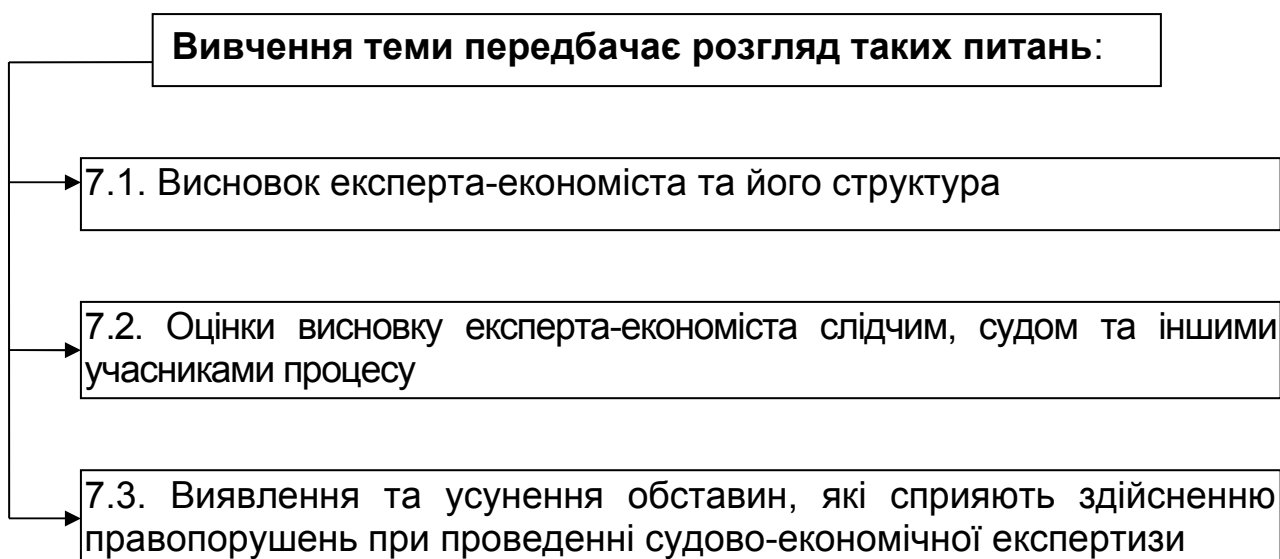

Рис. 96. План лекції

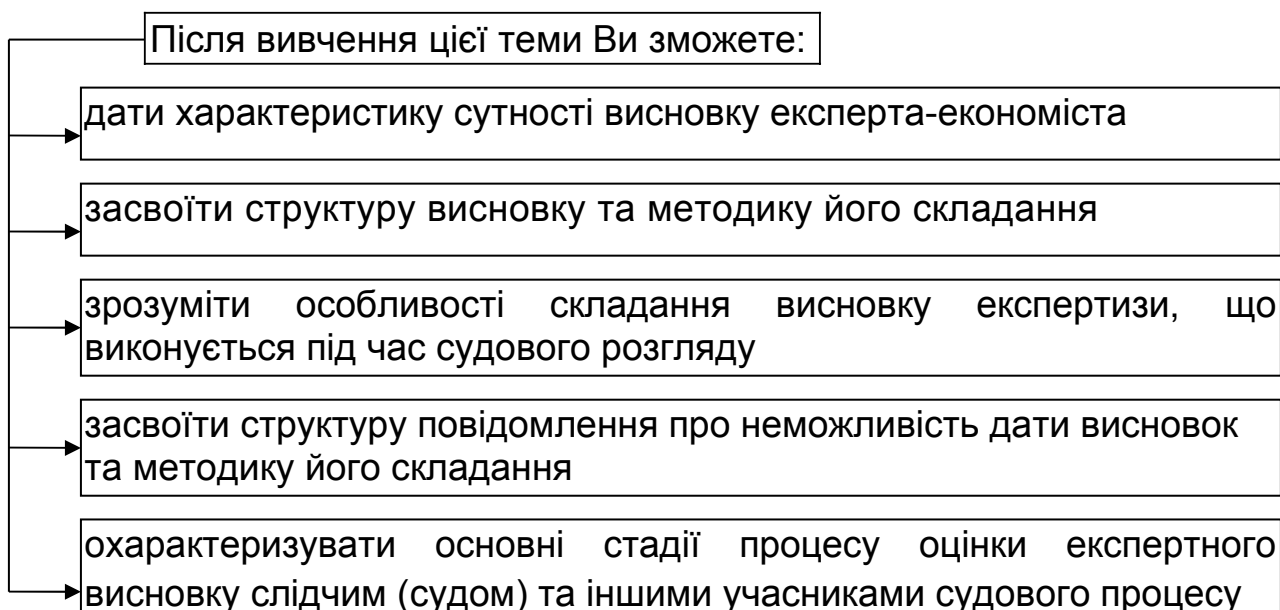

Рис. 97. Компетенції, яких набуде студент після вивчення теми

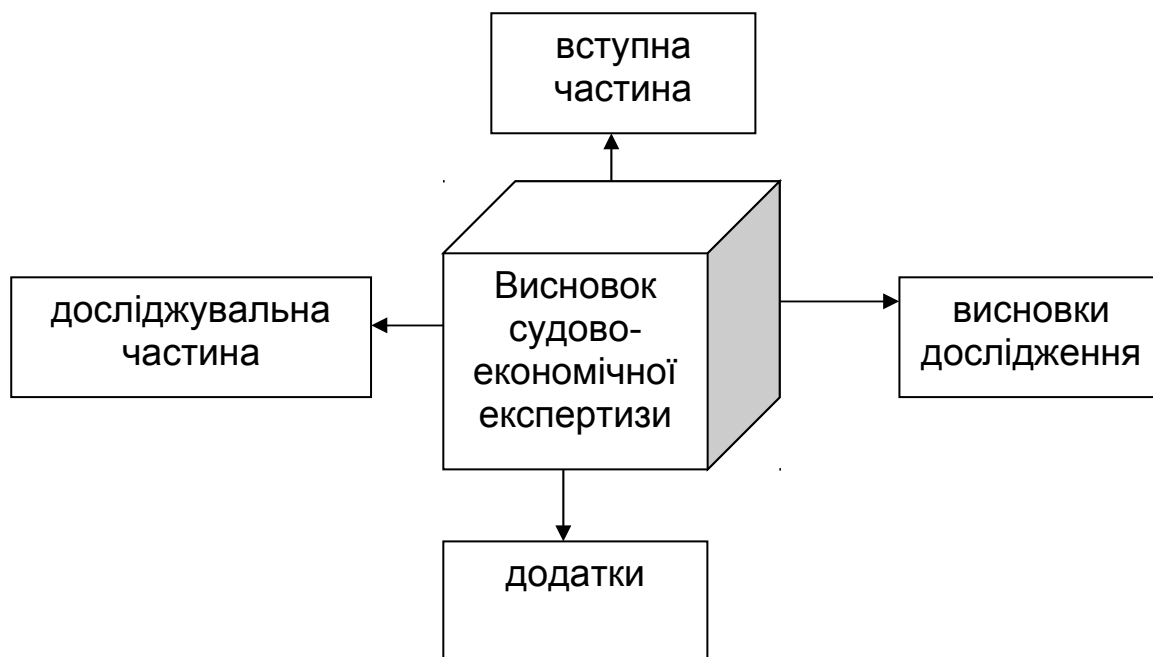

Рис.98. Структура висновку судово-економічної експертизи

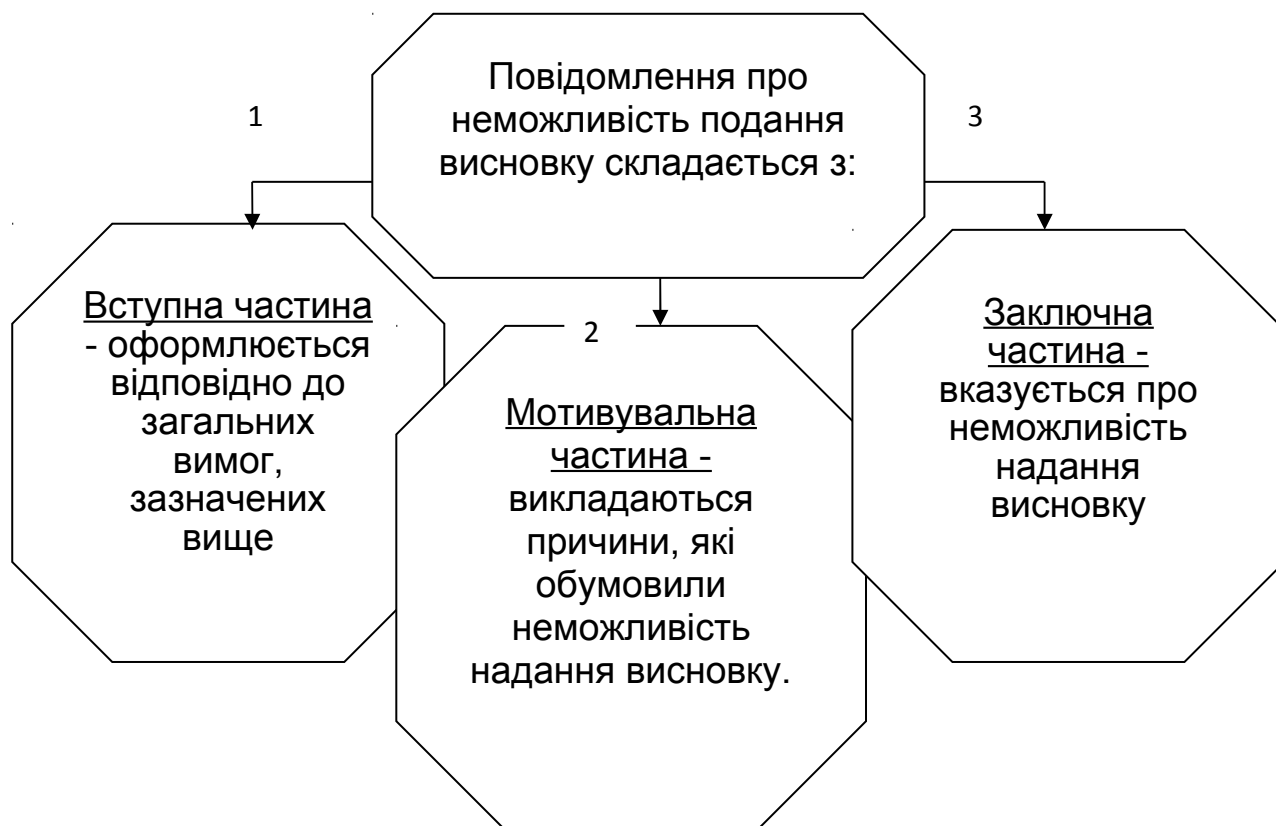

Рис.99. Складові повідомлення про неможливість проведення експертизи

Процес оцінки експертного висновку складається із декількох етапів:

перевірка дотримання вимог законодавства при призначенні експертизи, котра повинна встановити такі питання:

чи є компетентним експерт-економіст у вирішенні поставлених перед ним питань, чи не вийшов він за межі своєї компетенції;
чи не була проведена експертиза особою, яка підлягає відводу, з причин, вказаних в процесуальних кодексах;
чи були дотримані права учасників процесу при призначенні та проведенні експертизи;
чи не порушувався процесуальний порядок при отриманні документів для експертного дослідження;
чи були дотримані процесуальні форми оформлення висновку експерта.

перевірка достовірності та достатності таких даних для проведення експертного дослідження та дачі висновку

оцінка наукової обґрунтованості експертної методики дослідження

перевірка та оцінка повноти висновку повинна встановити:

повноту виконання експертного завдання, тобто повноту відповідей експерта на всі поставлені питання та обґрунтованість відмов, дати відповіді на деякі питання;
повноту дослідження всіх наданих експерту матеріалів;
повноту опису ходу та результатів дослідження.

визначення коректності посилань на нормативно-правові акти та інструктивні матеріали

обґрунтованість експертного висновку та його узгодженість з іншими джерелами доказів

виявлення можливих помилок та протиріч, які можуть бути в експертному висновку

Рис.100. Етапи оцінки висновку експерта-економіста

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Закон України "Про судову експертизу" // Урядовий кур'єр. – 1994. – 24 квітня.
2. Отенко В.І. Судова бухгалтерія для менеджерів підприємств / Отенко В.І., Понікаров В.Д., Серікова Т.М. – Харків: ВД "ІНЖЕК"; 2005. – 560 с.
3. Понікаров В.Д. Судебно-бухгалтерская експертиза. / Понікаров В.Д., Ялдин Н.В., Стаматина М.В., Андрейченко Ж.О. – Харьков: Арсис, 2002. – 240 с.
4. Понікаров В.Д. Судово-економічна експертиза. – Харків: ВД "ІНЖЕК", 2005. – 224 с.
5. Понікаров В.Д., Попова С.М., Попова Л.М. Судово-економічна експертиза. – Харків: Еспада, 2008. – 272с.

Додаткова

1. Концепція (основи державної політики) національної безпеки України // Урядовий кур'єр. – 1997. – 6 лютого.
2. Кримінальний кодекс України. Науковий коментар. – К.: Атіка, 2001. – 156 с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар. – Харків: Арсис, 2000. – 576 с.
4. Закон України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" // Урядовий кур'єр. – 1999. – 1 вересня.
5. Бандурка А.М. Основы судебной бухгалтерии. Учебник. / Бандурка А.М., Лукин В.А., Понікаров В.Д. – Харьков: Изд. НУВД, 2002. – 336 с.
6. Білуха М.Т. Судово-бухгалтерська експертиза: Підручник – К.: ВК "Воля" 2004. – 656 с.
7. Бутинець Ф.Ф. Контроль і ревізія. / Бутинець Ф.Ф., Бардаш С.В., Малюга Н.М., Петренко Н.І. – Житомир: ЖІТІ, 2000. – 512 с.
8. Дікань Л.В. Податкова система / Дікань Л.В., Воїнова Т.С. – Харків: Вид. ХДЕУ, 2002. – 252 с.
9. Камлик М.І. Судова бухгалтерія. – К.: Атіка, 2000. – 325 с.
10. Куркін М.В. Ревізії та перевірки за зверненнями право-охоронних органів / Куркін М.В., Понікаров В.Д. – Харків: Східно-регіональний центр гуманітарно-освітніх ініціатив, 2003. – 412 с.
11. Лукин В.А. Основы бухгалтерского и налогового учета. /

Лукин В.А., Маляревский Ю.Д., Поникаров В.Д. – Харьков: Курсор, 2000. – 156 с.

12. Мумінова-Савіна Г.Г. Судово-бухгалтерська експертиза: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2003. – 202 с.

13. Мумінова-Савіна Г.Г. Судово-бухгалтерська експертиза: Навч. мет. посібник. – К.: ХНЕУ, 2004. – 268 с.

14. Понікаров В.Д. Інвентаризація: проведення, оформлення, облік. – Харків: Фактор, 1998. – 54 с.

15. Понікаров В.Д. Господарське законодавство. / Понікаров В.Д., Андрійченко Ж.О. – Харків: ВД "ІНЖЕК", 2004. – 232 с.

16. Понікаров В.Д. Судово-облікова експертиза. – Харків: Вид. ХДЕУ, 2001. – 96 с.

17. Панкін С.С. Облікові експертизи при розслідуванні правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати податків // Науковий вісник Дніпропетровського ЮІ МВС України, 2000. - № 2. - с. 179-188.

18. Серікова Т.М. Облік, аналіз, аудит. / Серікова Т.М., Понікаров В.Д., Кожанова Є.П., Отенко І.П. – Харків, ВД "ІНЖЕК", 2003. – 380 с.

19. Судово-експертна діяльність. Довідник для суддів. – К.: "Ін Юре", 2003. – 908 с.

20. Судово-бухгалтерська експертиза економічних правопорушень (опорні конспекти): Навчальний посібник / Рудницький В.С. та ін. – К.: ВД "Професіонал", 2004. – 304 с.

Ресурси мережі Internet

1. Сервер Верховной Рады Украины. <http://rada.gov.ua/>
2. ЛигаБизнесИнформ. www.liga.net/
3. Нормативные акты Украины. www.nau.kiev.ua/
4. Налоги и бухгалтерский учет. www.basa.tav.kharkov.ua/
5. Право. Украина. www.legal.com.ua/
6. Украинское право. www.ukrpravo.com/
7. Законопроекты Украины <http://zakon.gov.ua/>
8. Бюро судових експертиз <http://www.expertise.com.ua/poslugy.htm>
9. Библиография періодичних видань з експертиз http://www.univd.edu.ua/_projects/ezloch_kor/bibliography.doc
10. Всеукраїнська щотижнева суспільно-політична газета "ТЕЛЕГРАФЪ" <http://www.telegrafua.com/articles/1025001540999/print.shtml>

11. Законодательство Украины <http://nedvigimost.com.ua/>
12. Институт проблем законодательства ім. Ярослава Мудрого
<http://www.legality.kiev.ua/>
13. Информационный ресурс от "А до Я". <http://fromatoz.com.ua/>
14. Lindex-закон <http://lindex.net.ua/>
15. Новини ЗМідусіль <http://vlada.kiev.ua/cgi-bin/ums/dispnew1.pl?9233>
16. Центр исследований компьютерной преступности
<http://www.crime-research.ru/library/Polivan0503.html>

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

**Роздавальний матеріал
навчальної дисципліни
"СУДОВО-ЕКОНОМІЧНА ЕКСПЕРТИЗА"
для студентів напрямів підготовки «Облік і аудит»
денної форми навчання**

Укладачі: **Понікаров Валерій Дмитрович**

Відповідальний за випуск **Дікань Л. В.**
Відповідальний редактор

Редактор **Хижняк Т. М.**
Коректор

План. Поз. №
Підп. до друку Формат 60x90 1/16. Папір MultiCopy. Друк Riso.
Ум.-друк. арк. 3,0 Обл.-вид. арк. 3,75 Тираж прим. Зам. №

Видавець і виготівник – видавництво ХНЕУ, 61001, м. Харків, пр. Леніна, 9а
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів видавничої справи
Дк №481 від 13.06.2001 р.
